

SPRAWOZDANIA

**1. TEOLOGIA I DUCHOWOŚĆ MONASTYCZNA
W EPOCE PATRYSTYCZNEJ
(Sekcja Patrystyczna, Tyniec, 19-21 IX 2017)**

W dniach 19-21 września 2017 r. odbył się doroczny zjazd Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski. Gospodarzem spotkania było Opactwo Benedyktynów w Tyńcu (ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków), a głównymi jego organizatorami – obok Prezesa Sekcji Patrystycznej, ks. prof. dr. hab. Mariusza Szrama – byli tynieccy benedyktyni z opatem dr. Szymonem Hiżyckim na czele. Zjazd połączony był z trzema ważnymi wydarzeniami: 1) konferencją naukową, której temat brzmiał *Teologia i duchowość monastyczna w epoce patrystycznej*; 2) wyborem nowego Zarządu Sekcji Patrystycznej; oraz 3) uroczystością wręczenia **Księgi Jubileuszowej ks. prof. dr. hab. Bogdanowi Cześzowi** z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, wybitnemu znawcy teologii patrystycznej (zwłaszcza pneumatologii Ojców Kościoła), z okazji 70-lecia urodzin i 40-lecia pracy naukowo-dydaktycznej.

Spotkanie nieoficjalnie rozpoczęło się we wtorek (19 IX) wieczorem podczas kolacji. Natomiast blok merytoryczny rozpoczął się w środę (20 IX) o godz. 8.30. Pierwszą część sesji przedpołudniowej otworzył Prezes Sekcji Patrystycznej, ks. prof. dr. hab. Mariusz Szram, a następnie przekazał prowadzenie obrad ks. prof. dr. hab. Bogdanowi Czyżewskiemu z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W czasie tej części spotkania swoje komunikaty wygłosili następujący prelegenci: 1) ks. prof. dr. hab. Marek Starowieyski (Warszawa): *Od ascetów do zakonów*; 2) ks. prof. dr. hab. Leszek Misiarczyk (UKSW): *Terapeuci – żydowski prekursorzy monastycyzmu chrześcijańskiego w „De vita contemplativa” Filona z Aleksandrii*; 3) ks. dr. Arkadiusz Nocoń (Rzym): *Obraz Boga w Apoftegmaty Ojców Pustyni*; 4) o. prof. dr. hab. Leon Nieścior (UKSW): *Aleksandryjskie inspiracje w egzegezie Nila z Ancyry na podstawie pisma „O monastycznej ascezie”*; 5) prof. dr. hab. Agnes Bastit (Université de Lorraine w Metz): *„Insignes monachi” – „quasi chorus beatorum”*. *Kościół akwilejski i życie wspólne duchownych około 370 r.*; 6) ks. dr. hab. Waldemar Turek (Pontificia Università Urbaniana w Rzymie): *Praca fizyczna w życiu zakonnym: argumentacja św. Augustyna w „De opere monachorum”*. Po ostatniej prelekcji miała miejsce dyskusja i półgodzinna przerwa kawowa.

Druga część sesji przedpołudniowej rozpoczęła się o godz. 11.30. W czasie jej trwania zostały wygłoszone cztery komunikaty: 1) bp dr. hab. Piotr Turzyński (KUL – Radom): *Opieka nad chorymi jako droga do świętości według św. Doroteusza z Gazy*; 2) ks. dr. hab. Michał Kieling, prof. UAM (UAM – Kalisz): *Upadek czy rozwój? Monastyczna kultura intelektualna w Kościele zachodnim w okresie późnej starożytności na przykładzie Vivarium Kasjodora*; 3) ks. prof. dr. hab. Mariusz Szram (KUL): *Rygoryzm ascetyczny i laksyzm moralny we wczesnochrześcijańskich ruchach heretyckich*;

4) ks. dr Adam Wilczyński (WSD Kielce): *Nauka o Duchu Świętym w pismach Grzegorza Wielkiego*. W tej części konferencji zamiast wcześniej zaplanowanego komunikatu ks. dra Janusza Lewandowicza (Łódź) – *Prawodawstwo zakonne Justyniana Wielkiego*, został wygłoszony komunikat przez ks. prof. M. Szrama. Również tę część spotkania zakończyła dyskusja, a po jej zakończeniu uczestnicy konferencji udali się na obiad.

Po obiedzie, o godz. 14.30, członkowie Sekcji Patrystycznej spotkali się na zebraniu sprawozdawczo-wyborczym, gdyż w związku z wpływem pięcioletniej kadencji ustępował dotychczasowy Zarząd Sekcji. Spotkanie to prowadził ks. prof. M. Szram – dotychczasowy prezes Sekcji. Omówił w skrócie prace, które zostały zrealizowane przez Zarząd w ciągu minionych lat, a następnie poprosił ks. dr. Jerzego Dudę – dotychczasowego skarbnika Sekcji, o przedstawienie sprawozdania finansowego za pięć minionych lat. Po części sprawozdawczej odbyły się wybory nowego Zarządu Sekcji Patrystycznej. Najpierw dokonano wyboru prezesa. Członkowie Sekcji wykazali w tym względzie wielką jednogłośnieść, gdyż już w pierwszym głosowaniu 2/3 głosów zdobył dotychczasowy wiceprezes Sekcji – ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (30 na 45 osób uprawnionych do głosowania zagłosowało na niego). Elekt przyjął wybór i wskazał swego zastępcę w osobie ks. prof. dr. hab. Norberta Widoka z Uniwersytetu Opolskiego. W kolejnym głosowaniu członkowie Sekcji wyrazili aprobatę dla kandydatury ks. Widoka na wiceprezesa Sekcji, a elekt przyjął wybór. Następnie nowy prezes wskazał ks. dr. hab. Piotra Szczura, prof. KUL jako kandydata na skarbnika. Kandydatura ta została zatwierdzona przez członków przez aklamację, a elekt przyjął wybór. W ten sposób ukonstytuował się nowy Zarząd Sekcji Patrystycznej i rozpoczął pięcioletnią kadencję, trwającą do września 2022 roku.

Po zebraniu sprawozdawczo-wyborczym uczestnicy zjazdu przeszli do kościoła Opactwa Benedyktynów, w którym o godz. 16.00 rozpoczęła się uroczysta Msza św., której przewodniczył Jego Ekscelencja Ksiądz Arcybiskup prof. dr hab. Marek Jędraszewski, Metropolita Krakowski, który też wygłosił homilię. Po Mszy św. miała miejsce krótka przerwa kawowa.

O godz. 17.30 rozpoczęła się Uroczystość Wręczenia Księgi Jubileuszowej (okolicznościowego tomu „Vox Patrum”) ks. prof. dr. hab. Bogdanowi Cześnowi z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uroczystość prowadził ustępujący Prezes Sekcji Patrystycznej – ks. prof. dr hab. Mariusz Szram. Krótką biografię Jubilatę przedstawił ks. dr hab. Paweł Wygralak, prof. UAM, zaś okolicznościową laudację wygłosił ks. prof. dr hab. Franciszek Drączkowski – emerytowany profesor KUL (zmarły 26 IV 2018). Po laudacji ks. prof. M. Szram dokonał wręczenia Księgi Jubileuszowej, a uczestnicy uroczystości odśpiewali *Plurimos annos*. W czasie sesji jubileuszowej głos zabrali przedstawiciele poszczególnych środowisk naukowych: bp dr hab. Piotr Turzyński z KUL, dr hab. Waldemar Turek – przedstawiciel Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej (wygłosił przemówienie w języku łacińskim), ks. prof. dr hab. Marek Starowiejski z UW, ks. prof. dr hab. Edward Staniek z UPJPII, ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski z UAM, ks. prof. dr hab. Norbert Widok z UO, ks. dr hab. Janusz Królikowski, prof. UPJPII z Wydziału Teologicznego UPJPII Filia w Tarnowie, o. prof. dr hab. Leon Nieścior z UKSW, o. dr Szymon Hiżycki – Opat Tyniecki, o. dr Bernard Marciniak OFM – Prowincjał poznańskiej prowincji Świętego Franciszka z Asyżu Zakonu Braci Mniejszych, o. dr Maksymilian Nawarra

OSB oraz J.E. Arcybiskup Marek Jędraszewski. Na zakończenie Jubilat wyraził swą wdzięczność za dedykowanie mu specjalnego tomu „Vox Patrum”, zorganizowanie uroczystości jubileuszowej oraz słowa wypowiedziane przez przedstawicieli różnych środowisk reprezentowanych na uroczystości.

Ten bogaty w wydarzenia dzień spotkania patrologów zakończył raut połączony ze spotkaniem informacyjnym, w czasie którego przedstawiono aktualia wydawnicze, plan tematyczny „Vox Patrum”, planowane konferencje naukowe oraz poruszono inne sprawy bieżące.

Trzeci dzień spotkania (drugi dzień obrad – czwartek, 21 IX) rozpoczął się Mszą św., sprawowaną w tynieckim kościele o godz. 7.30, której przewodniczył i w czasie której wygłosił homilię Dostojny Jubilat – ks. prof. dr hab. Bogdan Cześ. Po śniadaniu, o godz. 9.15 (z lekkim opóźnieniem), rozpoczęła się pierwsza część sesji przedpołudniowej, której przewodniczył ks. prof. dr hab. Norbert Widok z Uniwersytetu Opolskiego. W czasie tej części konferencji wygłoszono sześć komunikatów: 1) ks. dr Stanisław Adamiak (UW): *Jak komputery pomagają odnaleźć mnichów-prezbiterów*; 2) dr hab. Ewa Osek (KUL): „... abyśmy nie karmili się pokarmem demonów”: *ascetyzm chrześcijański w Orygenesie „Contra Celsum” 8, 30 i ascetyzm pogański w Porfiriusza „De abstinentia” 2, 42-43*; 3) dr Karolina Kochańczyk-Bonińska (UKSW): *Saloi – święci szaleńcy Chrystusa*; 4) ks. dr hab. Marcin Wysocki (KUL): *Pewniejsza nadzieja? Monastycyzm w epistolografii łacińskiej IV-V wieku*; 5) ks. dr Wojciech Kamczyk (UŚ): *Rola i miejsce wspólnoty monastycznej w Kościele według św. Augustyna*; 6) ks. dr hab. Paweł Wygralak, prof. UAM (Poznań): *Znaczenie wyglądu zewnętrznego mnichów w realizacji rad ewangelicznych. Wskazania reguł galijskich i iberyjskich*. Po ostatnim wystąpieniu miała miejsce dyskusja, a po niej nastąpiła przerwa kawowa. Obrady wznowiono o godz. 11.30 rozpoczynając tym samym drugą część sesji przedpołudniowej. W czasie obrad zostały wygłoszone cztery komunikaty: 1) o. dr Szymon Hiżycki OSB (Tyniec): *„Institutiones” Jana Kasjana: zagadnienie rodzaju literackiego*; 2) s. dr Blanka Szymańska OSB (Ełk): *Koncepcja wspólnoty w „Regule” św. Benedykta i „Regule dla dziewic” św. Cezarego z Arles*; 3) ks. dr hab. Jan Żelazny, prof. UPJPII (Kraków) – ks. dr hab. Andrzej Uciecha, prof. UŚ (Katowice): *Mistyka w pismach Ojców orientalnych. Izaak z Niniwy i Jan z Dalijata*; 4) o. dr hab. Mieczysław Celestyn Paczkowski OFM, prof. UMK (Toruń): *Prostota, udawana głupota i szaleństwo dla Chrystusa w duchowości starożytnego monastycyzmu*. Również po tej części spotkania odbyła się dyskusja.

Konferencję zamknął ustępujący prezes Sekcji Patrystycznej – ks. prof. dr hab. Mariusz Szram, który dokonał podsumowania obrad oraz podziękował Organizatorom za logistyczne przygotowanie dorocznego zjazdu patrologów. Na zakończenie spotkania głos zabrał nowo wybrany prezes Sekcji – ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski, który jeszcze raz podziękował członkom Sekcji za okazane mu zaufanie, wyraził wdzięczność członkom ustępującego Zarządu oraz podał ogłoszenia informujące m.in. o tym, iż kolejny zjazd Sekcji Patrystycznej odbędzie się w Kaliszu w dniach 18-20 września 2018 r., a tematem będzie „Kościoł w Afryce Prokonsularnej”.

ks. Piotr Szczur – Lublin, KUL

2. TEOLOGIA I DUCHOWOŚĆ MONASTYCZNA W EPOCE PATRYSTYCZNEJ (Sekcja Patrystyczna, Tyniec, 19-21 IX 2017)

Laudacja ks. prof. dr. hab. Franciszka Drączkowskiego
na cześć Jubilata – ks. prof. dr. hab. Bogdana Czesza

**Przewielebny Księżu Profesorze,
Dostojny Jubilate!**

Bliski sercu i myśli Księdza Profesora Klemens Aleksandryjski pisał, że Boski Pedagog jest godny naszego zaufania, bo został ozdobiony trzema najpiękniejszymi darami: mądrością, życzliwością i autorytetem (por. *Paedagogus* I 97, 3). Proszę pozwolić, że te słowa odniosę do Księdza Profesora i jako jego przyjaciel wyrażę nimi moje najwyższe uznanie i gratulacje z okazji 70. rocznicy urodzin. W całym pracowitym życiu i przebogatej działalności Księdza Profesora spletają się nierozłącznie wątki związane z posłannictwem kapłana, nauczyciela, teologa i człowieka. Chyłąc czoło przed dostojnym Jubilatem warto poświęcić nieco uwagi jego wybitnej i nieprzeciętnej osobowości, w wyżej wymienionych aspektach.

1. Kapłan i nauczyciel. Usiłując odnaleźć i określić nadrzędną i wiodącą linię postępowania i działalności Księdza Profesora Czesza, nie trudno zauważyć, że była nią bezgraniczna służba i całkowite oddanie Bogu i Kościołowi Chrystusowemu. Ksiądz Profesor wszystkie swoje osobiste ambicje i aspiracje życiowe całkowicie podporządkowuje aktualnym potrzebom Kościoła. W pełni jawi się jako człowiek Kościoła, który bez wahania podejmuje wszystkie powierzone mu funkcje i zadania. Ta gotowość i dyspozycyjność ujawnia się już u progu jego działalności, po zwieńczeniu doktoratem studiów rzymskich. Po powrocie do kraju przejmuje wykłady z patrologii i języka łacińskiego w Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu, a także w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Gorzowskiej w Gościkowie-Paradyżu oraz w Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Karmelitów Bosych w Poznaniu. Zajęcia te łączy paralelnie z obowiązkami duszpasterskimi wikariusza w rodzinnej parafii Matki Boskiej Bolesnej w Poznaniu.

Dalszym rysem charakterystycznym Księdza Profesora Bogdana Czesza jest stałe dążenie do poszerzania swych horyzontów naukowych. Przejawem tego jest odwaga badawcza z jaką ciągle wychodzi poza ramy własnego środowiska naukowego oraz aktywny udział we wszystkich ważniejszych imprezach naukowych, organizowanych zarówno w skali krajowej jak i ogólnościowej. Ksiądz Profesor wielokrotnie uczestniczył w Sympozjach Patrystycznych w Rzymie, organizowanych przez Instytut Patrystyczny „Augustinianum”, w czasie których pięciokrotnie wygłaszał referaty. Należy do grona specjalistów, którzy w latach 1974-1975 opracowywali w Rzymie założenia organizacyjno-programowe tych Sympozjów. W 1987 roku uczestniczył w X Międzynarodowym Kongresie Studiów Patrystycznych w Oxfordzie. Wygłaszał referaty na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji (1986), na Uniwersytecie Navarry w Pampelunie (1992), w czasie Kongresu Patrystyczne w Melbourne (2000). Prócz tego brał udział w niemal wszystkich sympozjach patrystycznych, które po 1976 roku odbywały się w Polsce. Na wielu z nich wygłaszał referaty, przewodził sesjom i panelowym dyskusjom. Jest również organizatorem kilku sympozjów

organizowanych przez Zakład Teologii Patrystycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Warto też dodać, że Ksiądz Profesor Czesz od początku lat 80-tych ubiegłego stulecia kieruje seminarium magisterskim i doktoranckim. Pod jego kierunkiem zostało napisanych 120 prac magisterskich oraz 10 rozpraw doktorskich. Ksiądz Profesor Bogdan Czesz jest również cenionym rekolekcjonistą. Prowadził liczne serie rekolekcji dla kapłanów z całej Polski, także dla Episkopatu Polski (2014).

2. Teolog. Ksiądz Profesor Bogdan Czesz znany jest przede wszystkim z tego, że w swych badaniach koncentruje się głównie na zagadnieniach z zakresu pneumatologii i eschatologii Ojców Kościoła. Należy jednak dodać, że w swych wystąpieniach i publikacjach wychodzi daleko poza ramy patrystyki, sięgając po problematykę związaną z innymi dziedzinami teologii, w tym w szczególności sakramentologii, chrystologii, eklezjologii, liturgiki, mariologii oraz hagiografii. Z powodzeniem podejmuje liczne próby przeszczepienia założeń teoretycznych teologii na grunt pastoralny, aplikując jej principia do potrzeb dydaktyki i liturgii Kościoła. W ten sposób Ksiądz Profesor Czesz przez swą twórczość naukową i popularno-naukową, wpisuje się w tak bardzo dziś ceniony i eksponowany nurt teologii kerygmatycznej. Cechami wyróżniającymi Księdza Profesora Czesza, związanymi z formą i tematyką podejmowanych badań, są: wszechstronność i kreatywność. Nasz Jubilat nie trzyma się kurczowo kostycznych schematów ani nie powiela utartych szablonów lecz tworzy każdorazowo własne i oryginalne wizje i koncepcje, oparte na logicznych zasadach i starannych osobistych przemyśleniach. Warto też zaznaczyć, że nasz Jubilat posiada jeszcze jedną wielką zaletę charakteru, rzadko spotykaną wśród uczonych, którą jest *docilitas*. Ucząc innych, sam usiłował ciągle uczyć się od innych. Celem pogłębienia znajomości eschatologii i pneumatologii patrystycznej odbywał podróże naukowe między innymi do Chevetogne (Belgia), gdzie odbywał konsultacje naukowe z o. Emanuelem Lanne, do Bari (Włochy) celem zapoznania się z działalnością tamtejszego Instytutu Teologii Ekumeniczno-Patrystycznej i tematami powstającymi na nim prac – głównie pod kierunkiem o. Salvatore Manna – z dziedziny pneumatologii patrystycznej, do Salonik (Grecja), gdzie w bibliotece Patriarchalnego Instytutu Patrystycznego zapoznaje się z literaturą prawosławną dotyczącą pneumatologii patrystycznej oraz odbywa konsultacje z prof. Teodorem Zissisem.

3. Człowiek. Kto po raz pierwszy spotyka Księdza Profesora Czesza i nawiązuje z nim rozmowę, bezwiednie ulega zniewalającemu wręcz urokowi jego osobowości. Składa się na to wiele czynników. W pierwszym rzędzie fakt, że Ksiądz Profesor z postawą szacunku i życzliwej uwagi dla rozmówcy, potrafi po mistrzowsku łączyć pełną kurtuazji uprzejmość. Można bez przesady powiedzieć, że z całego jego sposobu bycia oraz zachowania emanują wartości wyrosłe na gruncie ideału chrześcijańskiej *humanitas*. Szukając odniesienia do wzorców biblijnych można bez ryzyka przesady stwierdzić, że Księdzu Profesorowi Czeszowi udało się wcielić w życie Pawłowy program formacyjny, zwięźle zarysowany w piątym rozdziale listu do Galatów (5, 22). Wśród wyliczonych tam dziewięciu stałych dyspozycji moralnych, warto wymienić przede wszystkim te, które w postawie i zachowaniu Księdza Profesora Czesza są szczególnie czytelne i rozpoznawalne. W życiu codziennym liczą się te postawy, które regulują i budują relacje międzyludzkie, nacechowane często konfliktami i napięciami.

Nawiązując do katalogu Pawłowych cnót, należy stwierdzić, że cechą która szczególnie wyróżnia Księdza Profesora Czesza, jest wielkoduszność, μικροθυμία, określana przez niektórych jako „cierpliwość” czy też „wyrozumiałość”. Dalszą cnotą, którą się Ksiądz Profesor wyróżnia czy nawet wręcz celuje, jest uprzejmość, χρηστότης, określana też jako „szlachetność” czy „łaskawość”. Niemniejszą rolę w życiu naszego Jubilata, w jego postawie i zachowaniu, odgrywała łagodność, πραύτης, określana też jako delikatność czy skromność. Równie w stopniu nieprzeciętnym, Ksiądz Profesor wypracował w sobie dwie dalsze dyspozycje moralne, jakimi są: dobrość – ἀγαθωσύνη oraz opanowanie – ἐγκράτεια.

Wyżej wyliczone zalety oraz inne wspaniałe przymioty serca i umysłu, które trudno tu wprost wymienić, współtworzyły wybitną i fascynującą osobowość Księdza Profesora, która jak światło słońca wszystkich przyciągała oraz budziła nieklamany zachwyt jego uczniów oraz uznanie współkolegów. Posiadając takie bogactwo duchowe, Ksiądz Profesor był nieustannie ukierunkowany na dobro współbraci w Chrystusie, na ich wzrost duchowy, intelektualny oraz moralny. Dzięki takiej postawie każdy kontakt z Księdzem Profesorem ubogacał innych oraz napełniał radością i chrześcijańskim optymizmem. Ksiądz Profesor Czesz zawsze wierzył w dobroć i szlachetność swych bliźnich i traktował ich zawsze z wielką życzliwością, niekiedy o wiele większą niż by na to zasługiwali.

Należy też dodać, że w całym swym zachowaniu i sposobie bycia, tak w relacjach urzędowych jak i prywatnych oraz towarzyskich Ksiądz Profesor tworzył wokół siebie pogodną atmosferę niezmaconego spokoju. Nigdy nie spieszył się. Miał czas dla siebie i dla innych, co w dzisiejszej dobie powszechnego zagonienia, należy uznać za przymiot wyjątkowo piękny. Wymienione wspaniałe cechy charakteru, na przestrzeni wielu lat, w różnej formie i różnych okolicznościach ujawniały się i dochodziły do głosu, ukazując zawsze wzorcową i urzekającą osobowość naszego Jubilata, Księdza Profesora Bogdana Czesza. Można śmiało powiedzieć, że w naszym otoczeniu trudno byłoby znaleźć kogoś drugiego, który by tak jak Ksiądz Profesor wyróżniał się kurtuazją i wytworną kulturą bycia, nacechowaną wielkodusznością, uprzejmością, dobrocią, łagodnością i życzliwością, wyrosną na gruncie autentycznej miłości chrześcijańskiej.

Drogi Jubilate!

Przezacny i Drogi naszym sercom Bogdanie!

W dniu dzisiejszym stajemy przed Tobą pełni podziwu, uznania i miłości. Życzymy Ci, byś zawsze otaczany był szacunkiem, wdzięcznością i miłością Twoich uczniów, współpracowników i kolegów po fachu. Niech Dobry Bóg, któremu tak wiernie i pięknie służyłeś przez całe Twoje pracowite życie, błogosławi Cię i wpiera, niech darzy czerstwym zdrowiem i długim życiem. Podsumowaniem Twojej całej działalności i postawy życiowej niech będą słowa Klemensa Aleksandryjskiego:

„Miłość nie szuka swego,
ale rozlewa się na braci,
o nich się trwoży,
dla nich mądre szaleństwa popelnia” (*Quis dives salvetur* 38, 1).

Ks. prof. dr hab. Franciszek Drączkowski
Tyniec, 20 września 2017 r.

3. TEOLOGIA I DUCHOWOŚĆ MONASTYCZNA W EPOCE PATRYSTYCZNEJ (Sekcja Patrystyczna, Tyniec, 19-21 IX 2017)

**Życzenia przedstawicieli środowisk zakonnych
skierowane do Jubilata – ks. prof. dr. hab. Bogdana Czesza**

Czcigodny Księżu Profesorze,

Wielu jest takich, którzy trudzą się nauczaniem, lecz tylko nieliczni są nauczycielami. A i tak, w tej już dość elitarniej grupie, niewielu można znaleźć takich, którzy potrafią wydobyć ze swojego skarbcza „rzeczy nowe i stare” (Mt 13, 52) i tak przekazać je swoim uczniom, aby oni nie tylko słuchali z wielkim zaciekawieniem, lecz także doskonale rozumieli słowa do nich kierowane. Człowieka mądrego bowiem można poznać po kilku słowach (por. Syr 20, 5).

Ojcze Profesorze, tak chciałbym Czcigodnego Jubilata tytułować bynajmniej nie dlatego, że jestem zbyt przywiązany do nomenklatury zakonnej, ale ponieważ zwrot ten oddaje to, kim Ksiądz Profesor stał się dla nas.

Wielu z nas, Twoich uczniów, już na pierwszych zajęciach z Tobą zrozumiało, że nie przychodzimy do sali wykładowej po to jedynie, by posłuchać prelekcji ks. prof. Czesza, lecz że przychodzimy zagłębić się w mądrość Ojców, a ten, który tę mądrość przekazuje, to nie jeden z wielu „wykładczy materiałów edukacyjnych z teologii”, lecz nauczyciel, uczony, rektor i doskonały metodyk w jednej osobie. To właśnie profesjonalizm Ojca Profesora i sposób przekazu w konsekwencji przyprowadziły nas na seminarium magisterskie, a później także doktoranckie.

Na seminariach szybko poznaliśmy różnicę pomiędzy przygotowaniem materiałów na zajęcia, a zgłębieniem ich. Doświadczaliśmy, że studiowanie jest wchodzeniem w głąb, drażnieniem i wnikaniami po to, aby przekazać to, co najważniejsze, prosto, jasno i syntetycznie. W tym procesie byłeś dla nas niezrównanym mistrzem i przewodnikiem.

Na seminarium prezentowaliśmy nasze odkrycia, fragmenty pracy, czasem nawet cały rozdział. Później, Ojcze, rozpoczynałeś dyskusję, w której każdy miał odnieść się konstruktywnie do przeczytanego tekstu. Konstruktywnie, to znaczy bez nadmiernej egzaltacji, co w praktyce oznaczało raczej krytycznie. Każdy z nas robił co mógł i wiele z tych uwag naszych kolegów i koleżanek było bardzo cennych. A Ty, Ojcze Profesorze, siedziałeś i słuchałeś, notując spostrzeżenia w swoim białym grubym zeszytce, w którym każdy z nas miał swoją stronę.

Na zakończenie zabierałeś Ojcze głos, a wtedy my wszyscy, łącznie z tymi najbystrzejszymi spośród nas, mogliśmy zobaczyć, co to znaczy widzieć całość, merytorycznie, określić kierunek badania, skupić się na tym, co najbardziej istotne. Wtedy nasze „odkrycia” wydawały się nam ledwie błędzeniem we mgle. W tej mgle fascynacji szczegółami i podążaniem peryferiami, każde Twoje słowo, Ojcze, było drogowskazem i prawdziwym azymutem wędrówki. Jesteśmy Ci za to bardzo wdzięczni. Uczyliśmy się metodologii pracy w najlepszej szkole praktyki. Uczyliśmy się merytorycznej wypowiedzi i tego, co najważniejsze – dostrzegania istoty w całości. Twoja metoda pracy, w której student jest badaczem, a profesor jedynie tym, który pomaga mu odkryć to, co najcenniejsze, nie tylko nawiązuje bezpośrednio do starożytnej metody majeutycznej, lecz jest jednym z nielicznych obecnie bastionów szkoły mądrości.

Ojcie Profesorze,

Św. Benedykt w rozdziale II swojej Reguły: *Jaki powinien być opat* od wersetu 23 napisał tak: „Jako nauczyciel powinien opat trzymać się zawsze tej oto zasady Apostoła: Przekonywaj, proś, karć (por. 2Tm 4, 2, Włg), to znaczy stosownie do czasu i okoliczności łączyć surowość z łagodnością, okazując się raz wymagającym mistrzem, to znów pełnym miłości ojcem”.

Dla nas jest to opis Księdza Profesora, nauczyciela mądrego. Dziś widząc efekty naszej pracy wiemy, że zawdzięczamy je takiemu Twojemu prowadzeniu. I choć te krytyczne uwagi, surowość w stosownym czasie czy przywołujące do rzeczywistości rozmowy ojcowskie nie należały do przyjemnych, to jednak przynosiły owoce.

Za to wszystko i wiele innych dobrodziejstw otrzymanych od Ciebie chcemy dziś z serca podziękować. I nie tylko za to, co było, ale także za to, co jest. Za troskę i ciągłe zainteresowanie nami, Twoimi uczniami, którzy z wdzięcznością dziś skłaniamy głowy w uznaniu i dziękczynieniu za dar osoby i mądrości Ojca Profesora.

Maksymilian Nawara OSB – Lubiń
Wojciech Prus OP – Poznań

4. MEMINISTI? PAMIĘĆ I NIEPAMIĘĆ W ŚWIECIE STAROŻYTNYM, ŚWIAT STAROŻYTNY W PAMIĘCI I NIEPAMIĘCI (Poznań, 20-22 IX 2017)

Od środy (20 IX) do piątku (22 IX) odbywała się w „Collegium Historicum” Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (ul. Umultowska 89d, 61-614 Poznań) ogólnopolska konferencja starożytnicza. Jej organizatorami były trzy podmioty: Komisja Historii Starożytnej Polskiego Towarzystwa Historycznego, Polskie Towarzystwo Historyczne – Oddział w Poznaniu oraz Zakład Historii Społeczeństw Antycznych Instytutu Historii UAM.

W konferencji tej oficjalnie mieli wziąć udział przedstawiciele 22 polskich ośrodków akademickich oraz 2 badacze z Ukrainy i 1 naukowiec z Rosji. Polscy starożytnicy wywodzili się z następujących instytucji (w porządku alfabetycznym): 1) Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie (AJD) – 2 osoby (mgr Katarzyna Całus, dr Tomasz Ładoń); 2) Akademia Sztuki Wojennej (ASW) – 1 osoba (dr Michał N. Faszczka); dr Faszczka podał podwójną afiliację, dołączając również swoje drugie miejsce pracy, którym jest Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztorza w Pułtusku (AH); 3) Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (KUL) – 2 osoby (dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL; dr hab. Krzysztof Narecki, prof. KUL); 4) Muzeum Narodowe w Krakowie (MNK) – 2 osoby (dr Dorota Gorzelany, dr Kamilla Twardowska); 5) Uniwersytet Gdański (UG) – 2 osoby (dr hab. Ireneusz Milewski, prof. UG; dr hab. Jacek Wiewiorowski, prof. UG); 6) Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM) – 15 osób (dr hab. Katarzyna Balbuza, prof. UAM, dr Andrzej Biernacki, dr Ewa Bugaj, mgr Roman Deiksler, dr Elena Klenina, dr hab. Anna Kotłowska, prof. UAM, dr hab. Krzysztof Królczyk, prof. UAM, dr hab. Monika Miazek-Męczyńska, prof. dr hab. Leszek Mrozewicz, dr hab. Maria Musielak, prof. UAM, mgr Mateusz Raszyński, dr hab. Monika Szczot, dr Emilia Twarowska-Antczak, dr hab. Witold Tyborowski, prof. dr hab. Elżbieta Wesołowska); 7) Uniwersytet Jana Kochanowskiego

w Kielcach (UJK) – 1 osoba (prof. dr hab. Tomasz Polański); 8) Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW) – 1 osoba (ks. dr hab. Leszek Miśarczyk, prof. UKSW); 9) Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (UKW) – 2 osoby (dr hab. Sebastian Ruciński, dr hab. Dariusz Spychała); 10) Uniwersytet Łódzki (UŁ) – 1 osoba (dr Paweł Filipczak); 11) Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (UMCS) – 2 osoby (dr hab. Ireneusz Łuć, dr Paweł Madejski); 12) Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK) – 4 osoby (dr hab. Hanna Appel, prof. dr hab. Danuta Musiał, dr hab. Szymon Olszaniec, prof. UMK, dr hab. Przemysław Wojciechowski, prof. UMK); 13) Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (UP KEN) – 1 osoba (dr Adrian Szopa); 14) Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach (UPH) – 1 osoba (dr hab. Katarzyna Maksymiuk, prof. UPH); 15) Uniwersytet Szczeciński (USz) – 1 osoba (dr hab. Piotr Berdowski); 16) Uniwersytet Śląski w Katowicach (UŚ) – 4 osoby (prof. dr hab. Wiesław Kaczanowicz, dr hab. Agata Kluczek, mgr Ewa Kluska-Jaśkowiak, dr hab. Norbert Rogosz); 17) Uniwersytet Warszawski (UW) – 6 osób (mgr Katarzyna Kostecka, prof. dr hab. Kazimierz Lewartowski, prof. dr hab. Adam Łukasiewicz, mgr Jerzy Szafranowski, mgr Anna Zawadzka, mgr Kacper Ziemba); 19) Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (UWM) – 2 osoby (mgr Krzysztof Leszek, dr hab. Miron Wolny); 20) Uniwersytet w Białymstoku (UwB) – 3 osoby (dr Michał Baranowski, dr Tomasz Mojsik, dr hab. Robert Suski); 21) Uniwersytet Wrocławski (UWr) – 8 osób (mgr Piotr K. Głogowski, dr Dominika Grzesik, mgr Michał Halamus, dr hab. Andrzej Łoś, prof. UWr, prof. dr hab. Krzysztof Nawodka, mgr Paulina Nicko-Stępień, dr Wojciech Pietruszka, mgr Aleksandra Szokalska); 22) Uniwersytet Zielonogórski (UZ) – 2 osoby (dr hab. Andrzej Gillmeister, prof. UZ, dr Daria Janiszewska-Sieńko).

Ośrodki ukraińskie były reprezentowane przez: 1) Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki (LUN IF) – 1 osoba (doc. Anastazja Baukowa) i 2) Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki w Drohobyczu (PUP IF) – 1 osoba (prof. dr hab. Oleh Petreczko).

Natomiast starożytników rosyjskich reprezentował oficjalnie w programie konferencji Południowy Uniwersytet Federalny w Rostowie nad Donem (PUFwR) – 1 osoba (prof. dr hab. Sarkis S. Kazarow).

Ponadto na liście uczestników widniały nazwiska kilku tzw. badaczy niezależnych: dr Mariusz Ciesielski (Bydgoszcz), dr Piotr Jagła (Poznań), dr Piotr Letki (Brzeg), dr Lechosław Olszewski (Poznań), dr Bronisław Szubelak (Brzeg).

Jeśli pokusić się o ranking osobowego udziału poszczególnych ośrodków w rzeczonyj konferencji, to wygląda on następująco (do UAM-u i UKW są doliczeni wspomniani wyżej badacze niezależni, pochodzący z Poznania (dr P. Jagła, dr L. Olszewski) i z Bydgoszczy – dr M. Ciesielski):

Ośrodek	Oficjalna liczba uczestników	Oficjalny udział procentowy	Faktyczna liczba uczestników	Faktyczny udział procent.
1. UAM	17	23,611%	15	22,058%
2. UWr	8	11,111%	8	11,764%
3. UW	6	8,333%	6	8,823%

4. UMK	4	5,555%	4	5,882%
5. UŚ	4	5,555%	4	5,882%
6. UKW	3	4,166%	3	4,411%
7. UwB	3	4,166%	3	4,411%
8. AJD	2	2,777%	2	2,941%
9. Brzeg (badacze niezależni)	2	2,777%	2	2,941%
10. KUL	2	2,777%	2	2,941%
11. MNK	2	2,777%	2	2,941%
12. UG	2	2,777%	2	2,941%
13. UMCS	2	2,777%	2	2,941%
14. UWM	2	2,777%	2	2,941%
15. UZ	2	2,777%	2	2,941%
16. ASW/AH	1	1,388%	1	1,470%
17. LUN IF	1	1,388%	1	1,470%
18. PUP IF	1	1,388%	1	1,470%
19. UJK	1	1,388%	1	1,470%
20. UŁ	1	1,388%	1	1,470%
21. UP KEN	1	1,388%	1	1,470%
22. UPH	1	1,388%	1	1,470%
23. URz	1	1,388%	1	1,470%
24. USz	1	1,388%	1	1,470%
25. PUFwR	1	1,388%	0	0%
26. UKSW	1	1,388%	0	0%
Suma	72	100%	68	100%

W powyższym zestawieniu uderza brak reprezentantów Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Opolskiego. Warto także zauważyć, że trzy pierwsze ośrodki (UAM = 17 (faktycznie 15), UW r = 8, UW = 6) to oficjalnie 31 osób, a zatem 43,055% wszystkich, figurujących w programie uczestników konferencji (72 osoby). Faktycznie zaś było to 29 osób, czyli 42,647% wszystkich obecnych (68 osób). W tym kontekście należy również podkreślić liczebność poznańskiej ekipy starożytniczej (17/15 = 23,611%/22,058%), która wskazuje m.in. na miejsce i rolę UAM-u w polskich badaniach nad antykiem.

Oficjalny program konferencji nie oddaje jednak, jak to zwykle w takich przypadkach bywa, stanu faktycznego. W tym względzie należy bowiem uściślić kilka faktów: 1. Dwóch badaczy nie wygłaszało referatów, a tylko przewodniczyło sesjom. Byli to: prof. dr hab. W. Kaczanowicz (UŚ) i dr hab. I. Łuć (UMCS). 2. Ze sprawozdawczego obowiązku należy odnotować nieobecność dra P. Madejskiego (UMCS) spowodowaną niespodziewaną chorobą. Jego referat wygłosił, przybyły do Poznania specjalnie w tym celu, dr Henryk Kowalski (UMCS), którego jednak nazwisko z oczywistych względów nie widnieje w programie poznańskiego spotkania. 3. Cztery inne osoby ujęte w oficjalnym programie konferencji nie wzięły w niej *de facto* udziału. Byli to następujący badacze (w porządku alfabetycznym): dr P. Jagła (Poznań), prof. dr hab. S.S. Kazarow (PUFwR), który nie otrzymał na czas polskiej wizy, ks. dr hab.

L. Misiarczyk, prof. UKSW, który oficjalnie odwołał swe wystąpienie z powodu choroby oraz dr E. Twarowska-Antczak (UAM).

Aby głębiej wniknąć w strukturę osobową relacjonowanej konferencji, warto przytoczyć kilka instruktywnych zestawień w formie tabel. Pierwsze zestawienie tabelaryczne (tab. 1) ilustruje oficjalny, ujęty w program, udział badaczy, przyjmując jako kryterium ich stopnie i tytuły naukowe.

mgr	dr	dr hab./uni-prof.	prof. tytularny	suma
13	21	28	10	72
18,055%	29,166%	38,888%	13,888%	100%

Tab. 1: Oficjalny skład uczestników konferencji w aspekcie posiadanych stopni i tytułów naukowych

Tabela nr 2 opiera się na tym samym kryterium, jednak bierze pod uwagę tylko te osoby, które rzeczywiście uczestniczyły w poznańskim spotkaniu starożytników.

mgr	dr	dr hab./uni-prof.	prof. tytularny	suma
13	19	27	9	68
19,117%	27,941%	39,705%	13,235%	100%

Tab. 2: Faktyczny skład uczestników konferencji w aspekcie posiadanych stopni i tytułów naukowych

Wreszcie trzecie zestawienie (tab. 3) ukazuje ilość referatów, które zostały *de facto* wygłoszone przez poszczególne kategorie pracowników naukowych.

mgr	dr	dr hab./uni-prof.	prof. tytularny	suma
13	19	26	8	66
19,696%	28,787%	39,393%	12,121%	100%

Tab. 3: Liczba faktycznie wygłoszonych referatów przez poszczególne kategorie pracowników naukowych

Zestawienia powyższe, a w szczególności tabela nr 3, pokazują, że „motorem napędowym” konferencji były osoby ze stopniem doktora habilitowanego (39,393%) oraz doktora (28,787%), a zatem badacze znajdujący się aktualnie w tzw. strefie awansowej. Znacznie niższy niż można by oczekiwać udział doktorantów, którzy przybyli tylko z sześciu ośrodków (AJD = 1, UAM = 2, UŚ = 1, UW = 4, UWM = 1, UW_r = 4), jest prawdopodobnie symptomem ambiwalentnej sytuacji (choćby finansowej) tej kategorii badaczy w polskich szkołach wyższych. Dziwić też może niski udział polskich profesorów tytularnych, których przybyło do Poznania zaledwie ośmiu, a faktycznie sześciu, ponieważ dwie osoby reprezentowały środowisko organizatorów (UAM = 2, UJK = 1, UMK = 1, UŚ = 1, UW = 2, UW_r = 1). Komentując ten stan rzeczy, można by pokusić się o postawienie tezy, w myśl której doktoranci jeszcze nie muszą, a profesorowie tytularni już nie muszą bywać na tego typu spotkaniach. Obecni na nich są tylko ci, którzy... muszą. W ten sposób (przy)mus (awansowy) jawi się jako „motor napędowy” konferencji naukowych w Polsce. Wpływa to niewątpliwie na poziom wystąpień i do pewnego stopnia tłumaczy, dlaczego owe

wystąpienia są limitowane do 20-minutowych prelekcji. Z drugiej jednak strony nie należy postponować autentycznej pasji badawczej oraz chęci, czy może nawet potrzeby przedstawienia wyników swych dociekań w formie konferencyjnych wystąpień. Nie należy również postponować wartości osobistych kontaktów i żywej wymiany myśli, do czego najlepszą okazją są właśnie konferencje naukowe.

*

Konferencja rozpoczęła się w środę, 20 września, o godzinie 9:00 w auli im. Gerarda Labudy, stanowiącej integralną część wspomnianego wyżej „Collegium Historicum”. Jej otwarciu dokonali: prodziekan Wydziału Historycznego UAM ds. dydaktycznych, dr hab. Andrzej Michałowski, prof. UAM, oraz dyrektor Instytutu Historii, prof. dr hab. Józef Dobosz.

Następnie w tejże auli rozpoczęła się sesja plenarna. Pierwszej części sesji (9:40-11:00) przewodniczyła prof. dr hab. D. Musiał (UMK). W jej ramach wygłoszono dwa referaty: prof. dr hab. E. Wesołowska (UAM) – *Fedra i Klitajmestra. Dwie kobiety – dwa sposoby pamiętania* (9:40-10:00); prof. dr hab. L. Mrozewicz (UAM) – *Romanizacja Imperium Romanum* (10:00-10:20). Po referatach miała miejsce ożywiona dyskusja (10:20-11:00), po której zaplanowano tzw. przerwę kawową (11:00-11:30). Druga część sesji, której przewodniczyła z kolei prof. dr hab. E. Wesołowska (UAM), składała się z trzech prelekcji: prof. dr hab. K. Lewartowski (UW) – *Czy Grecy mogli pamiętać epokę brązu* (11:30-11:50); prof. dr hab. K. Nawotka (UWr) – *Pamięć o ocaleniu domu Pindara w Tebach* (11:50-12:10); prof. dr hab. T. Polański (UJK) – *Niepamięć jako doświadczenie współczesnych podróży po starożytnym Wschodzie* (12:10-12:30). Zamknięciem tej części sesji planarnej była również żywa dyskusja (12:30-12:50), po której wszyscy uczestnicy konferencji zebrali się w holu „Collegium Historicum”, gdzie wykonano wspólne zdjęcie.

Następnym punktem programu był obiad (13:10-14:10), a bezpośrednio po nim odbyło się zebranie Komisji Historii Starożytnej Polskiego Towarzystwa Historycznego (14:10-14:40). Dotychczasowe kierownictwo KHS PTH (w składzie: dr hab. M. Musielak, prof. UAM – przewodnicząca; dr hab. Małgorzata Pawlak, prof. UWr – wiceprzewodnicząca; dr hab. K. Balbuza, prof. UAM – sekretarz) zakończyło swoją kadencję, a na rzezonym posiedzeniu wybrano nowe władze Komisji: dr hab. M. Pawlak, prof. UWr – przewodnicząca; dr hab. A. Gillmeister, prof. UZ – wiceprzewodniczący; dr M. Grzesik (UWr) – sekretarz. Następną konferencję zorganizowaną pod auspicjami KHS PTH zaplanowano na rok 2020 we Wrocławiu. Odstąpiono w ten sposób od tradycji, która nakazywała organizację przedmiotowych konferencji co dwa lata, ze względu na odbywający się w Lublinie, we wrześniu 2019, XX Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Zaproponowano też roboczo sformułowany temat konferencji wrocławskiej – „Centrum i peryferie”.

Kolejnym punktem programu pierwszego dnia obrad były spotkania w sekcjach. Zaplanowano dwa bloki sekcyjne (14:50-16:30 i 17:00-19:00). Każdy blok został podzielony na trzy sekcje. Lokalizacja i przewodniczenie obradom pierwszego bloku wyglądało następująco: sekcja 1 – sala 1.44 (parter), przewodniczący: prof. dr hab. K. Nawodka (UWr); sekcja 2 – sala 3.129 (II piętro), przewodniczący: dr hab. A. Łoś, prof. UWr; sekcja 3 – sala 3.132 (II piętro), przewodnicząca: dr hab. D. Okoń, prof. USz. W ramach owych trzech sekcji tego bloku wygłoszono 12 referatów (po cztery w każdej sekcji). W szczegółach rzecz wyglądała następująco: Sekcja 1 (blok I): 1. dr hab. K. Narecki, prof. KUL – *Pojęcie „mneme” – pamięci – w greckich źródłach*

literackich epoki przedsokratyków (14:50-15:10); 2. mgr A. Szokalska (UWr) – *Greckie sposoby na pamięć. O mnemotechnice i ćwiczeniu duszy* (15:10-15:30); 3. mgr P.K. Głogowski (UWr) – „ἱστορικὴ μνημονεύσις: wprowadzenie przekazu a jego wartościowanie (15:30-15:50); 4. dr T. Mojsik (UwB) – „Mnemeion”: pamięć, kolekcjonowanie pamiętek i kult wybitnych jednostek (15:50-16:10). Sekcja 2 (blok I): 1. dr D. Gorzelany (MNK) – *Wątki epickie a malarstwo wazowe na przykładzie wybranych przedstawień motywów homeryckich* (14:50-15:10); 2. doc. A. Baukowa (LUN IF) – *Uwiecznione sny. Motyw snu w literaturze antycznej* (15:10-15:30); 3. dr hab. M. Szczot (UAM) – *Pamięć i jej rola w satyrze antycznej* (15:30-15:50); 4. dr A. Szopa (UP KEN) – „Klasyczna” przeszłość w panegirykach łacińskich późnej starożytności (15:50-16:10). Sekcja 3 (blok I): 1. dr hab. M. Miazek-Męczyńska (UAM) – „Memento amoris”, czyli o technikach przywoływania obrazów z przeszłości w „Heroidach” Owidiusza (14:50-15:10); 2. dr hab. A. Gillmeister, prof. UZ – „Annales Maximi”. *Przeszłość Rzymu pomiędzy pismem, pamięcią a rytuałem* (15:10-15:30); 3. dr hab. M. Wolny (UWM) – *Pamięć o Hannibalu w kulturze antycznej i w europejskich wyobrażeniach* (15:30-15:50); 4. dr L. Olszewski (Poznań/badacz niezależny) – *Pamięć zmysłowa: o zapachu boskości* (15:50-16:10). Na zakończenie serii powyższych wystąpień w każdej sekcji miała miejsce dyskusja (16:10-16:30), po której czekała prelegentów i słuchaczy chwila wytchnienia w postaci przerwy na kawę (16:30-17:00).

Po przerwie kontynuowano obrady konferencyjne w ramach drugiego bloku (17:00-19:00), który składał się również z trzech sekcji: sekcja 1 – sala 1.44 (parter), przewodniczący: dr hab. N. Rogosz (UŚ); sekcja 2 – sala 3.129 (II piętro), przewodniczący: dr hab. K. Królczyk, prof. UAM; sekcja 3 – sala 3.132 (II piętro), przewodniczący: dr hab. I. Łuc z UMCS. W szczególności wykłady tego bloku przedstawiały się następująco: Sekcja 1 (blok II): 1. dr T. Ładoń (AJD) – „Valerii Flacci” – *zapomniani stronnicy Lucjusza Korneliusza Sulli* (17:00-17:20); 2. dr P. Madejski (UMCS; referat ten, jak już wspomniano wyżej, wygłosił dr H. Kowalski) – *Starania Cyncerona o upamiętnienie jego konsulatu, czyli jak pamiętać o sprzysiężeniu, nie pamiętając o Katylinie (i innych)* (17:20-17:40); 3. mgr K. Całus (AJD) – *Afera Wettiusza w 59 roku p.n.e. – zapomniany epizod z dziejów późnej republiki* (17:40-18:00); 4. dr B. Szubelak (Brzeg/badacz niezależny) – *Geneza uzbrojenia legionisty rzymskiego schyłku republiki w przekazie historiograficznym i w świetle aktualnego stanu badań* (18:00-18:20); 5. dr hab. H. Appel (UMK) – *Z dziejów pamięci wyborczej okresu późnej republiki rzymskiej* (18:20-18:40). Sekcja 2 (blok II): 1. dr hab. P. Berdowski (URz) – „*Sic agitur censura et sic exempla parantur*” (Ovid. *Fasti* 6.647-8). *Głos w dyskusji na temat cenzury w Rzymie za panowania Augusta* (17:00-17:20); 2. dr hab. P. Wojciechowski (UMK) – „*Ob memoriam*”. *Fundacje kommemoracyjne i rzymskie stowarzyszenia religijne w okresie wczesnego cesarstwa* (17:20-17:40); 3. dr hab. M. Musielak, prof. UAM – *Zaginiona biografii: „Epaminondas” Plutarcha* (17:40-18:00); 4. dr P. Jagła (Poznań/badacz niezależny) – „*Mnemosyne*” i *wszechwiedza bogów wobec skłonności człowieka do zapominania własnych złych uczynków* (18:00-18:20); ten ostatni referat nie został jednak wygłoszony ze względu na nieobecność prelegenta. Sekcja 3 (blok II): 1. dr M. Ciesielski (Bydgoszcz/badacz niezależny) – *Milczenie źródeł archeologicznych jako przejaw akulturacji Swebów w hiszpańskiej Gallecji* (17:00-17:20); 2. dr K. Twardowska (MNK) – *Cyrus – zapomniany polityk i poeta z V wieku* (17:20-17:40); 3. dr hab. S. Olszaniec, prof. UMK – *Prefekt praetorio w oczach Jana Lydosa* (17:40-18:00); 4. dr hab. J. Wiewiorowski,

prof. UG – *Pamięć o antycznej preturze w ustawodawstwie Justyniana Wielkiego* (18:00-18:20); 5. dr hab. A. Kotłowska, prof. UAM – *Słowianie w historii Teofilakta Simokatty* (18:20-18:40). Spotkanie w każdej sekcji podsumowywała dyskusja, która trwała zwykle do godziny 19:00, czyli do kolacji, którą podobnie jak wszystkie posiłki serwowane w pierwszym dniu konferencji, podano w holu „Collegium Historicum” na formie katering.

Drugi dzień poznańskiego spotkania starożytników, czyli czwartek (21 września), rozpoczął się także od sesji plenarnej w auli im. Gerarda Labudy. Sesji tej przewodniczył prof. dr hab. L. Mrozewicz (UAM). Przystawiono na niej cztery wykłady: dr hab. A. Łoś (UWr) – *Pamięć i niepamięć: obalenia monarchii i początki republiki* (9:00-9:20); prof. dr hab. D. Musiał (UMK) – *Znaczenie pamięci w relacjach Rzymian z bogami* (9:20-9:40); prof. dr hab. A. Łukaszewicz (UW) – *Pamięć na manowcach: legenda o Memnonie* (9:40-10:00); prof. dr hab. O. Petreczko (PUP IF) – *Potępienie pamięci w Związku Radzieckim przez pryzmat historii starożytnego Rzymu* (10:00-10:20). Sesję plenarną domknęła ożywiona dyskusja (10:20-10:40), po której przewidziano tradycyjną przerwę na kawę (10:40-11:10).

Po przerwie wznowiono obrady w sekcjach. Tym razem zaplanowano tylko jeden trójsekcyjny blok (11:10-13:30), który odbywał się w tych samych pomieszczeniach co spotkania sekcyjne w dniu poprzednim: sekcja 1 – sala 1.44 (parter), przewodniczący: dr hab. P. Wojciechowski, prof. UMK; sekcja 2 – sala 3.129 (II piętro), przewodnicząca: dr hab. A. Kluczek (UŚ); sekcja 3 – sala 3.132 (II piętro), przewodniczący: prof. dr hab. A. Łukaszewicz (UW). W szczególności porządek obrad bał następujący: Sekcja 1 obejmowała pięć wystąpień: 1. dr hab. W. Tyborowski (UAM) – *Niepamięć (mašum) w dokumentach okresu starobabilońskiego (XIX-XVII w. p.n.e.) i co ona oznacza?* (11:10-11:30); 2. mgr P. Nicko-Stępień (UWr) – „*Dopóki żyję, żywiz mnie – kiedy umrę będziesz mi składać ofiary pogrzebowe*”: „*Kispum*” jako rytuał pamięci o bliskich zmarłych w starożytnej Mezopotamii (11:30-11:50); 3. dr D. Grzesik (UWr) – *Delfickie inskrypcje honoryfikacyjne jako źródło pamięci o elitach miejskich* (11:50-12:10); 4. dr M.N. Faszczka (ASW/AH) – „*In memoriam militis Romani*”. *Formy upamiętniania zmarłych jako przejaw zmiany mentalności obywateli pełniących służbę wojskową u schyłku republiki rzymskiej* (12:10-12:30); 5. dr W. Pietruszka (UWr) – *Pamięć o ludziach bez przeszłości – kampanjscy „augustules” w świetle materiału epigraficznego* (12:30-12:50). Sekcja 2 składała się z sześciu prelekcji: 1. dr hab. D. Okoń, prof. USz – *Album senatorów epoki Sewerów – rekonstrukcja pamięci* (11:10-11:30); 2. dr D. Janiszewska-Sieńko (UZ) – „*Damnatio memoriae*” w rzymskiej sztuce i ikonografii doby Sewerów (11:30-11:50); 3. mgr M. Raszyński (UAM) – „*De mortuis aut bene aut nihil*”? *O ideologicznych uwarunkowaniach wizerunku panującego w „Historia Augusta” na przykładzie biografii cesarzy wojskowych* (11:50-12:10); 4. dr M. Baranowski (UwB) – *Pamięć i kreatywność łacińskich źródeł opisujących kryzys III w.* (12:10-12:30); 5. dr hab. R. Suski (UwB) – *Biblioteki, pamięć i „Historia Augusta”*. *Rola powoływania się na „Bibliotheca Ulpia” w „Historia Augusta”* (12:30-12:50); 6. dr P. Filipczak (UŁ) – *Pamięć o najdawniejszych dziejach Antiochii w świetle „Mowy na cześć Antiochii” retora Libaniasza* (12:50-13:10). Sekcja 3 także obejmowała sześć referatów: 1. dr hab. P. Kochanek, prof. KUL – *Mnemotechnika w geografii i kartografii starożytnej i średniowiecznej* (11:10-11:30); 2. mgr E. Kluska-Jaśkiewicz (UŚ) – *Mit praojca narodu w pamięci rzymskiej i w „Kronice polskiej” mistrza Wincentego (tzw. Kadłubka)*

(11:30-11:50); 3. prof. dr hab. S.S. Kazarow (PUFwR) – *Dodona w pamięci historycznej (od starożytności do czasów współczesnych)* (11:50-12:10); referat ten nie został wygłoszony ze względu na nieobecność profesora; 4. dr E. Bugaj (UAM) – *O starożytnych i współczesnych działaniach w sferze pamięci na wybranych przykładach rzymskiego kolekcjonerstwa i współczesnych muzeów sztuki antycznej* (12:10-12:30); 5. dr E. Twarowska-Antczak (UAM) – „*Speculum memor*”. *Antyk a XIX-wieczna fotografia* (12:30-12:50); również i tym razem prelegent był nieobecny; 6. dr hab. K. Królczyk, prof. UAM – *Badania nad antykiem na Reichsuniversität Posen – zapomniana karta z dziejów nauki*” (12:50-13:10). Czas jaki „zaoszczędziła” sekcja 3 z powodu nieobecności dwóch referentów moderator obrad rozdzielił między obecnych, pozwalając na przedłużenie poszczególnych wystąpień. Podobnie jak w pierwszym dniu konferencji spotkania sekcyjne dopełniały dyskusje, które trwały *grosso modo* do godziny 13:30, po czym prelegenci spotkali się tradycyjnie już na kateringowym obiedzie (13:30-14:45) w holu „Collegium Historicum”. Natomiast po obiedzie zaplanowano dwie wycieczki (od 14:45), a następnie uroczystą kolację (19:00) w „Ogrodzie Smaków Pani Marii” (ul. Św. Marcina 78: dawne „Collegium Historicum”). W ten sposób drugi dzień obrad miał nieco „luźniejszy” charakter.

Ostatnim dniem konferencji był piątek, 22 września. Seria wykładów rozpoczęła się, jak dnia poprzedniego, w trzech sekcjach w „Collegium Historicum”: sekcja 1 sala 1.44 (parter), przewodniczący: prof. dr hab. T. Polański (UJK); sekcja 2 – sala 3.129 (II piętro), przewodniczący: prof. dr hab. W. Kaczanowicz (UŚ); sekcja 3 – sala 3.132 (II piętro), przewodniczący: dr hab. P. Kochanek, prof. KUL. Na każdą sekcję składało się sześć referatów. Sekcja 1 miała następującą obsadę personalną: 1. dr hab. N. Rogosz (UŚ) – *Przyczyny drugiej wojny domowej w republice rzymskiej (49-45 p.n.e.) w pamięci jej współczesnych i potomnych* (9:00-9:20); 2. mgr R. Deiksler (UAM) – *Pamięć o namiestnikach rzymskich w Judei przed pierwszym powstaniem żydowskim* (9:20-9:40); 3. mgr K. Ziemia (UW) – *Pamięć i niepamięć o Judzie Machabeuszu w tekstach propagandowych dynastii hasmonejskiej* (9:40-10:00); 4. mgr M. Halamus (UWr) – *Pamiętaj skąd pochodzisz! Tradycja mitrydatejska w polityce władców klienckich Rzymu z północnych wybrzeży Morza Czarnego* (10:00-10:20); 5. dr hab. K. Maksymiuk, prof. UPH – *Skazani na niepamięć. Marginalizacja roli rodów partyjskich w Iranie w historiografii sasanidzkiej (aspekty militarne)* (10:20-10:40); 6. dr P. Letki (Brzeg/badacz niezależny) – *Taktyka i pamięć, czyli bitwa pod Argentoratum w opisie Ammianusa Marcellinusa* (10:40-11:00). Sekcja 2 obejmowała następujące referaty: 1. mgr K. Kostecka (UW) – *Co kryją wspomnienia bogów? Dwa obrazy stosunków na Olimpie w „Iliadzie”* (9:00-9:20); 2. mgr K. Leszek (UWM) – „*Famamque et fata nepotum*”. *Przedstawienie „przyszłości” w „Eneidzie” na przykładzie opisu tarczy Eneasza* (9:20-9:40); 3. mgr A. Zawadzka (UW) – *Upamiętnienie wojen dackich Trajana w obrazach i słowach* (9:40-10:00); 4. dr hab. K. Balbuza, prof. UAM – *Memoriatywne znaczenie numizmatów rzymskich. Przykład „nummi restituti”* (10:00-10:20); 5. dr hab. A. Kluczek (UŚ) – *Moneta – memoria – imago – monumentum. O znaczeniu monety rzymskiej dla przechowywania pamięci i jej konstruowania* (10:20-10:40); 6. dr E.J. Klenina (UAM) – *Klasyczna nekropola Chersonozu Taurydzkiego* (10:40-11:00). Sekcja 3 skupiła zaś referaty z zakresu dziejów wczesnego chrześcijaństwa: 1. ks. dr hab. L. Misiarczyk, prof. UKSW – „*Pamiętniki Apostolskie*” w pismach Justyna Męczennika. *Początki kształtowania się chrześcijańskiej pamięci* (9:00-9:20); niestety prelegent nie przybył z powodu choroby, a czas

przewidziany na jego wystąpienia został „rozdzielony” pomiędzy pozostałych badaczy; 2. dr hab. S. Ruciński (UKW) – *Prefekci Rzymu w źródłach chrześcijańskich I-III w. n.e.* (9:20-9:40); 3. dr hab. I. Milewski, prof. UG – *Jak długo Konstantyn Wielki pozostał wyznawcą Solis invicti?* (9:40-10:00); 4. dr hab. D. Spychała (UKW) – *Biskup Rzymu Juliusz I jako obrońca ortodoksji nicejskiej w pamięci i tradycji Kościoła zachodniego w IV w. n.e.* (10:00-10:20); 5. mgr J. Szafranowski (UW) – *Pamięć, ale jak i dlaczego? Rozbieżne narracje o początkach klasztoru w Lerynie* (10:20-10:40); 6. dr A.B. Biernacki (UAM) – *Święci – męczennicy w Novae w świetle źródeł archeologicznych* (10:40-11:00). Podobnie jak w przypadku obrad poprzednich sekcji również i tutaj każde spotkanie sekcyjne dopełniała około półgodzinna dyskusja (11:00-11:30).

Podsumowanie konferencji i oficjalne zamknięcie jej obrad miało miejsce w auli im. Gerarda Labudy (11:40-12:00). Ogółem w czasie poznańskiego spotkania starożytników zaplanowano 70 referatów: 9 w czasie dwóch sesji plenarnych i 61 w ramach dwunastu sekcji tematycznych. Faktycznie zaś uczestnicy konferencji wysłuchali wszystkich prelekcji przewidzianych w programie sesji plenarnych oraz 57 wystąpień w sekcjach, czego powodem była nieobecność czterech badaczy. Można więc powiedzieć, że plan wykonano w 95,714 procentach, co jest dowodem na wysoką frekwencję, a zatem na bardzo poważne potraktowanie tej konferencji przez historyków starożytnych, którzy wcześniej zadeklarowali swój udział. Następne tego typu spotkanie, jak już wspomniano wyżej, ma się odbyć we Wrocławiu w roku 2020.

Kończąc niniejsze sprawozdanie wypada szczerze pogratulować poznańskim starożytnikom bardzo dobrego przygotowania logistyczno-organizacyjnego rzeczonyj konferencji oraz podziękować za „naddatek serca”, czyli za serdeczne przyjęcie jej uczestników.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

5. CHRZEŚCIJANIE WSCHODU. 2000 LAT HISTORII (Paryż, 26 IX 2017 - 14 I 2018)

W ostatnich latach daje się zauważyć żywy wzrost zainteresowania historią i kulturą chrześcijańskiego Wschodu. Ma to swój oddźwięk w ilości publikacji związanych z tym zagadnieniem, w rozwoju ośrodków naukowych podejmujących badania w tej dziedzinie, a także w organizowaniu konferencji i wystaw prezentujących dorobek szeroko rozumianej kultury i cywilizacji chrześcijańskiego Wschodu.

Jedną z ciekawszych, mających ostatnio miejsce, „impresz” tego typu była zorganizowana przez Instytut Świata Arabskiego w Paryżu (Institut du Monde Arabe, 1, rue des Fossés-Saint-Bernard, Place Mahommed V, Paris) we współpracy z chrześcijańskim stowarzyszeniem Dzieło Wschodu (Œuvre d'Orient), ekspozycja zatytułowana: *Chrześcijaństwo Wschodu. 2000 lat historii* (*Chrétiens d'Orient. 2000 ans d'histoire*). Wystawa ta była czynna ponad trzy i pół miesiąca – od 26 września 2017 r. do 14 stycznia 2018 r. (była również zaprezentowana w MUba Eugène Leroy, Musée des beaux-arts de Tourcoing od 17 lutego do 5 czerwca 2018 r.). Ekspozycja została zorganizowana dzięki współpracy wielu ośrodków naukowych i muzealnych z całego świata: z Belgii (m.in. Musée Royal de Mariemont w Morlanwelz); z Francji (m.in.

Musée des Jacobins w Auch, Mission Archéologique Française de Saint-Syméon w Awinionie, Bibliothèque Nationale de France w Paryżu, Musée de Cluny – Musée National du Moyen Âge w Paryżu, Musée du Louvre w Paryżu, Institut Catholique: Bibliothèque de Fels w Paryżu); z Grecji (m.in. Benaki Museum w Atenach, Byzantine and Christian Museum w Atenach); z Iraku (m.in. Muzeum Narodowe w Bagdadzie); z Izraela (m.in. Dvir Gallery w Tel Awiwie, Muzeum Ziemi Świętej – Kustodia Ziemi Świętej w Jerozolimie, École Biblique et d'Archéologie Française w Jerozolimie); z Jordanii (m.in. Département des Antiquités w Ammanie); z Libanu (m.in. Muzeum Narodowe w Bejrucie); z Niemiec (m.in. Skulpturensammlung und Museum für Byzantinische Kunst w Berlinie, Ägyptisches Museum und Papyrussammlung w Berlinie); ze Szwajcarii (m.in. Fondation Bodmer); z USA (m.in. The Metropolitan Museum w Nowym Jorku, The American Museum for American History w Waszyngtonie); z Wielkiej Brytanii – The British Library w Londynie; The British Museum w Londynie, Collection Georges Antaki w Londynie, Furusiyya Art Foundation w Londynie, Society of Antiquaries of London); z Włoch (m.in. Musei Vaticani – Museo Cristiano w Watykanie, Biblioteca Medicea Laurentiana we Florencji); oraz ze Zjednoczonych Emiratów Arabskich (m.in. Barjeel Art Foundation).

Wystawa prezentowała historię (od starożytności do czasów współczesnych) pluralistycznej społeczności chrześcijańskiej na Wschodzie, reprezentującej różne Kościoły funkcjonujące na tym terenie (Ziemia Święta, Egipt, Syria, Irak, Liban, Jordania): koptyjski, grecki, asyryjsko-chaldejski, syryjski, ormiański, maronicki, łaciński i protestancki. Ukazywała jej rolę nie tylko religijną, lecz także polityczną, kulturową i społeczną, jaką odgrywała na Bliskim Wschodzie, dzięki czemu można było spojrzeć na wschodnich chrześcijan z wielu płaszczyzn.

Na ekspozycji można było obejrzeć ponad 300 obiektów pochodzących z najbardziej znanych kolekcji całego świata (patrz wyżej). Wśród nich znalazło się wiele arcydzieł dziedzictwa kulturowego chrześcijańskiego Wschodu, a niektóre z nich były po raz pierwszy eksponowane w Europie. Jednym z najsłynniejszych i wzbudzających największe zainteresowanie zwiedzających obiektów był Ewangeliarz Rabbuli – syryjski ewangeliarz pergaminowy z VI w. (kolofon podaje dokładną datę zakończenia prac nad nim – 6 II 586), zawierający tekst Peszitty, którego iluminacje zostały wykonane przez anonimowych artystów, zaś tekst przepisany przez kilku kopistów z klasztoru św. Jana w Zagba (wcześniej umiejscawianego w północnej Mezopotamii, obecnie zaś w północnej Syrii, między Antiochią i Apameą) pod kierownictwem kaligrafa Rabbuli. Tekst (obejmujący 292 strony) został zapisany syryjskim alfabetem estrangelo i rozmieszczony na poszczególnych stronach (obecnie o wymiarach ok. 34 x 27 cm; oryginalny rozmiar nie jest znany ze względu na przycięcia związane z późniejszymi oprawami kodeksu) w dwóch kolumnach o zmiennej liczbie wierszy; pod tekstem napisanym czarnym lub ciemnobrązowym atramentem, znajdują się uwagi napisane czerwonym atramentem; marginesy ozdobione są iluminacjami o tematyce roślinnej, zwierzęcej i architektonicznej; jednak zasadnicza ornamentyka ewangeliarza poprzedza tekst czterech ewangelii i skupia się na jego początkowych kartach (fol. 1-14) zawierających iluminacje przedstawiające postaci proroków, apostołów, ewangelistów i świętych oraz sceny biblijne; najbardziej znanymi z nich są: wybór Macieja (fol. 1a), NMP z Dzieciątkiem (fol. 1b), Ukrzyżowanie (fol. 13a), Wniebowstąpienie (fol. 13b) i Zesłanie Ducha Świętego (fol. 14b). Iluminacje ewangeliarza prezentują bardzo wysoki poziom artystyczny, jednak nie są oryginalne; autor opierał się na modelach grec-

kich i perskich obowiązujących w tym czasie. Dzieje ewangeliarza do wieku XI nie są jasne; ok. XI-XII w. kodeks znalazł się w klasztorze Maiphuc (na terenie metropolii Bostra); pod koniec XIII lub na początku XIV w. trafił do klasztoru w Kanubin (w Górach Libanu); pod koniec XV lub na początku XVI w. dotarł do Biblioteca Laurenziana we Florencji, gdzie jest obecnie przechowywany (Pluteus I, nr 56).

Zainteresowanie zwiedzających wzbudzały też takie obiekty, jak: starożytne freski z pierwszy znanych na świecie kościołów (z Dura Europos z III w.), mozaiki z pierwszych kościołów palestyńskich i syryjskich, portrety mnichów koptyjskich z egipskiego klasztoru w El Bawit, stele i pamiątki z pielgrzymek z wizerunkami postaci św. Menasa, Symeona i św. Tekli, czy niezwykle ciekawe ikony.

Ekspozycje zostały zgrupowane w kilku salach wystawowych i podzielone według chronologii. Tematyka poszczególnych ekspozycji była następująca: uzyskanie przez chrześcijan wolności religijnej, sobory powszechne, podbój muzułmański, ekspansja misji katolickich i protestanckich, Nahda (arabski renesans) i wkład chrześcijan w jego rozwój, ożywienie chrześcijaństwa w XX i XXI w.

Wystawa miała ukazać, że chrześcijaństwo, które narodziło się w Palestynie, dość szybko rozprzestrzeniło się na całym Bliskim Wschodzie, a w ciągu wieków chrześcijanie odegrali na tym terenie ważną rolę w religijnym, politycznym, kulturalnym i społecznym rozwoju tego regionu świata; że chrześcijan obecnych do dnia dzisiejszego na Bliskim i Środkowym Wschodzie nie można traktować jako reliktu przeszłości, lecz jako pełnoprawnych uczestników życia świata arabskiego, do którego budowy w dużej mierze przyczynili się; że pomimo szybkiej ekspansji arabskiej i stworzenia czterech pierwszych kalifatów (632-661), co skutkowało też wprowadzeniem nowej religii na Bliskim Wschodzie, chrześcijanie nadal odgrywali ważną rolę w administracji arabskiej oraz życiu intelektualnym i społecznym, zarówno pod rządami różnych kalifatów, jak i w Imperium Osmańskim (1453-1923); oraz że współczesny kryzys na Bliskim i Środkowym Wschodzie oraz rozwój różnego rodzaju islamskich ruchów ekstremistycznych, zagrażają dalszej obecności chrześcijan na tych terenach w społecznościach zdominowanych przez Arabów.

Warto zauważyć, że po raz pierwszy poważna instytucja państwowa podjęła wyzwanie przedstawienia wschodniego chrześcijaństwa we wszystkich jego aspektach.

Omawianej wystawie towarzyszyły różnego rodzaju „imprezy” związane z tematem obecności chrześcijan na Bliskim i Środkowym Wschodzie. Spośród nich warto kilka wspomnieć. Pierwszą, godną uwagi, były dyskusje „czwartkowe” organizowane w Instytucie Świata Arabskiego (*Les jeudis de l'Institut du Monde Arabe*). Miały one miejsce w trzy czwartki: 12 X 2017 (temat główny brzmiał: *Rola chrześcijan w społecznościach arabskich czasów współczesnych i najnowszych*; animatorem tego spotkania był Jean-Christophe Ploquin – redaktor naczelny znanego i poczytnego czasopisma religijnego „La Croix”); 16 XI 2017 (temat główny brzmiał: *Różnice i podobieństwa w Koranie i Biblii*; animatorem tego spotkania był Sébastien de Courtois – pisarz, dziennikarz i prowadzący program „Chrétiens d'Orient” w telewizji France Culture); 14 XII 2017 (temat główny brzmiał: *Chrześcijaństwo Wschodu: sytuacja i aktualne perspektywy*; dyskusja na ten temat odbyła się z udziałem gościa – biskupa Pascala Golinischa, Dyrektora Naczelnego chrześcijańskiego stowarzyszenia Œuvre d'Orient). Na wspomniane spotkania byli zapraszani goście – znawcy podejmowanej tematyki, którzy w sposób kompetentny i merytoryczny wypowiadali się na poruszane tematy.

Drugą, godną wspomnienia „impresją” towarzyszącą wystawie, było kolokwium zatytułowane *Przynależność do islamu i chrześcijaństwa*, które odbyło się 14 listopada 2017 w Collège des Bernardins (20, rue de Poissy, Paris). W ramach tego spotkania dyskusje toczyły się wokół dwóch tematów: 1) *Od duchowości do przynależności: chrześcijanie Wschodu* (animatorem tej części kolokwium był Jean-Christophe Ploquin); 2) *Niszczenie pamięci: orężem walki?* (animatorem tej części kolokwium był Sébastien de Courtois). W spotkaniu tym aktywny udział brali zaproszeni goście – biskupi, profesorowie, pisarze i dziennikarze.

Trzecim wydarzeniem związanym z wystawą, które miało miejsce 18 listopada 2017 r., było uroczyste otwarcie sali wystawowej poświęconej wschodniemu chrześcijaństwu w znanym paryskim muzeum Petit Palais (Musée des Beaux Arts de la Ville de Paris, Avenue Winston Churchill, Paris), której aranżacja została przygotowana przez panią Raphaëlle Ziadé – kustosz działu bizantyńskiego w muzeum i komisarz naukowy wystawy *Chrétiens d'Orient. 2000 ans d'histoire*. W 1998 r. Petit Palais otrzymał kolekcję ikon Rogera Cabala (1929-1997). Jest ona unikalna ze względu na różnorodność reprezentowanych przez malarzy szkół artystycznych oraz dołączoną do niej kolekcję obiektów sztuki bizantyńskiej, którą muzeum otrzymało w roku 1902 dzięki darowiźnie Eugène i Auguste Jean-Baptiste Dutuit. Eksponowane przedmioty prezentują pewnego rodzaju przegląd sztuki sakralnej chrześcijańskiego Wschodu od X do XIX w., od Grecji po Etiopię, Bałkany i Rosję.

Również tego samego dnia w Petit Palais miał miejsce „dzień studiów”, który przebiegał pod hasłem *Sztuka chrześcijan Wschodu*. Jego głównymi organizatorkami były: wspomniana już Raphaëlle Ziadé i Ionna Rapti – dyrektor studiów w École Pratique des Hautes Études. W tym dniu można było spotkać się z najwybitniejszymi znawcami zaprezentowanych na wystawie obiektów sztuki (od III do XIII w.), m.in.: Catherine Jolivet-Lévy (Francja), Jean-Michel Spieser (Szwajcaria), Jannic Durand (Francja), Andrea Paribeni (Włochy), Christian Förstel (Francja), Amir Harrak (Kanada).

Dodatkowym wydarzeniem towarzyszącym wystawie był cykl konferencji „wtorkowych” w Petit Palais. Miały one miejsce w cztery wtorki: 28 XI 2017 – wykład pt. *Ikony i sztuka chrześcijańskiego Wschodu w Petit Palais: historia pewnej kolekcji* wygłosiła Raphaëlle Ziadé; 19 XII 2017 – wykład pt. *Bizancjum we Francji* wygłosił Jannic Durand – pracownik Luwru; 9 I 2018 – wykład pt. *Obraz w hierarchii kultu: bizantyńska ikona w przestrzeni sakralnej* wygłosiła Iona Rapti; 6 II 2018 – wykład pt. *Krzyż cesarza Bekaffa w zbiorach Petit Palais: niespotykane arcydzieło złotnictwa etiopskiego* wygłosiła Raphaëlle Ziadé. Warto wspomnieć, że 3 II 2018 w Petit Palais odbył się koncert zatytułowany *Zaspiewaj ikonie*, w czasie którego chórzyci z zespołu Musicatreize wykonali śpiew skomponowany przez armeńskiego kompozytora Michaela Petrossiana (1973-), zainspirowany ikoną z warsztatu kretańskiego malarza Franghiasa Kavertsasa zatytułowanej *W Tobie weseli się całe stworzenie* (XVII w.).

Kolejnymi imprezami towarzyszącymi wystawie były cztery spotkania „czwartkowe” przy okrągłych stołach: 19 X 2017 (temat: *Chrześcijanie Bliskiego Wschodu w Imperium Osmańskim*; wprowadzenie: Manuelle Franck – przewodnicząca Institut National des Langues et Civilisations Orientales i Chantal Verdeil – dyrektor Departamentu Studiów Arabskich w Institut National des Langues et Civilisations Orientales; prowadzenie: prof. Georgine Ayoub z Institut National des Langues et Civilisations Orientales); 9 XI 2017 (temat: *Chrześcijanie Bliskiego Wschodu w końcu okresu osmańskiego i na terytoriach mandatowych*; prowadzenie: Rémy Brague); 14

XII 2017 (temat: *Chrześcijanie Bliskiego Wschodu w czasie przewrotów od 1948 r.*; prowadzenie: Jacques Huntzinger – dyrektor badań w Collège des Bernardins); 25 I 2018 (temat: *Chrześcijanie Wschodu dzisiaj*; prowadzenie: Carole Dagher – pisarka, radca kulturalny Ambasady Libanu we Francji).

Wystawie towarzyszyły jeszcze inne wydarzenia, takie jak koncerty, spektakle teatralne, projekcje filmów, wystawy fotografii i obrazów, czy *Dzień dziedzictwa chrześcijańskiego Wschodu* (13 I 2018), w czasie którego można było zwiedzić 9 wschodnich kościołów katolickich znajdujących się w Paryżu.

Jak widać z przedstawionego sprawozdania ekspozycja *Chrześcijanie Wschodu. 2000 lat historii* została zorganizowana z wielkim rozmachem, zaś liczne imprezy towarzyszące jej znacząco ją ubogaciły. Cała ta „akcja” z pewnością przyczyniło się do lepszego poznania dziedzictwa chrześcijańskiego Wschodu.

ks. Piotr Szczur – Lublin, KUL

6. ANTYCZNE ŹRÓDŁA I ICH WSPÓŁCZESNE INTERPRETACJE (Lublin, KUL, 6-7 X 2017)

W dniach 6-7 października 2017 r., na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II (Al. Raclawickie 14, Centrum Transferu Wiedzy, sala nr CTW 113) odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa zatytułowana *Antyczne źródła i ich współczesne interpretacje*. Organizatorami konferencji byli: Instytut Filologii Klasycznej KUL i Fundacja Sant-Tech *Pro bono maiore*.

Konferencja rozpoczęła się w piątek, 6 października, o godzinie 10:00 w auli Centrum Transferu Wiedzy (sala CTW 113). Jej otwarcia dokonała dr hab. Agnieszka Dziuba, prof. KUL – p.o. dyrektora Instytutu Filologii Klasycznej KUL.

Przechodząc do omówienia programu konferencji, już na wstępie należy zauważyć, że ostatecznie, z różnych przyczyn, został on znacznie zmodyfikowany przez organizatorów, zarówno co do liczby, jak i kolejności referatów. Organizatorzy pierwotnie zaplanowali 7 paneli (pięć – po trzy referaty; dwa po dwa referaty). W sumie więc miało być wygłoszonych 19 prelekcji. Faktycznie zaś wygłoszono 14 referatów, które zostały zgrupowane w czterech panelach (pierwszy i drugi – po trzy referaty; trzeci i czwarty – po cztery referaty). W niniejszym sprawozdaniu zostanie zatem przedstawiony faktyczny program zrealizowany w czasie konferencji.

Pierwszy panel rozpoczął się ok. godz. 10.30. Przewodniczyła mu dr hab. Agata Aleksandra Kluczek. W ramach tego panelu zostały wygłoszone trzy prelekcje: 1) dr hab. Piotr Bering, prof. UAM: *Cyfrowa przyszłość edycji źródłowych*; 2) dr hab. Andrzej Gillmeister, prof. UZ: *Historik historiografii i religii antycznych wobec współczesnych paradygmatów badawczych*; 3) dr hab. Antoni Bobrowski, „*Dziennik wojny trojańskiej*” *Diktysa z Krety – ustalenia i perspektywy badawcze*. Po ostatnim referacie miała miejsce dyskusja, po której nastąpiła przerwa kawowa.

Obrady wznowiono po przerwie, ok. godz. 12.30, jednocześnie rozpoczynając drugi panel. Przewodniczył mu dr hab. Andrzej Gillmeister, prof. UZ. W ramach tego panelu zostały wygłoszone trzy prelekcje: 1) dr hab. Agata Aleksandra Kluczek, *Odczytać obraz, interpretować świat, czyli rozszyfrować treści rzymskich numizmatów*; 2) dr Maciej Staniszewski, *Jeszcze raz o Arginuzach*; 3) dr Wojciech Wrotkowski,

Heraklit w interpretacji Elzenberga. Podobnie jak poprzednio, po ostatnim referacie miała miejsce dyskusja, a po niej nastąpiła przerwa obiadowa.

Po obiedzie, ok. godz. 15.10, rozpoczął się trzeci panel, któremu przewodniczył dr hab. Antoni Bobrowski. W ramach tej części konferencji wygłoszono następujące referaty: 1) dr Michał Norbert Faszczka, *Armia rzymska... ale jaka? Wiarygodność uwag Polybiosza z Megalopolis na temat organizacji exercitus Romanus*; 2) dr Tomasz Ładoń, *Caecilii Metelli a Sulla – sojusznicy czy rywale? Próba nowej interpretacji przekazów źródłowych*; 3) dr Damian Pierzak, *Quia esse nolunt, bibant. O zatopieniu świętych kurcząt i okolicznościach powstania exemplum P. Klaudiusza Pulchra*; 4) dr Katarzyna Kołakowska – dr Lesław Łesyk, *Tradycyjne (od)czytanie manuskryptu greckiego Cod. 2852 (ze zbiorów Biblioteki Ksiąg Czartoryskich) jako przykład paleograficzno-kodykologicznych pomyłek*. Po wygłoszeniu ostatniego referatu miała miejsce dyskusja, po której uczestnicy konferencji udali się na kolację.

W drugim dniu konferencji (sobota, 7 października) obrady rozpoczęły o godz. 10.10. Czwartemu panelowi przewodniczyła dr Katarzyna Kołakowska. W czasie tego panelu wygłoszono cztery prelekcje: 1) mgr Tomasz Babnis, *Sive aliquid pharetris Augustus parcat Eois. Wschodnia polityka Rzymu w poezji Propercjusza*; 2) dr Iwona Wieżel, *Gatunki ustne w Grecji a narratologia kognitywna*; 3) dr Aleksandra Krauze-Kołodziej, *Mit obrazem współczesności czy współczesność odbiciem mitu, czyli „Homer, Iliada” Alessandro Baricco*; 4) dr Wojciech Kopek, *Antropologia i semiotyka kultury jako narzędzie badań nad literaturą antyczną. Na przykładzie interpretacji elegii Vidi te in somnis (II 26a) Propercjusza*. Po wygłoszeniu ostatniego referatu miała miejsce przerwa kawowa, a po niej nastąpiła dyskusja nad wygłoszonymi prelekcjami tego dnia referatami.

Po dość długiej – prawie godzinnej dyskusji – dr hab. Agnieszka Dziuba, prof. KUL dokonała krótkiego podsumowania lubelskiego spotkania, w którym m.in. wyraziła wdzięczność wszystkim prelegentom i słuchaczom za udział w konferencji oraz imiennie podziękowała za pomoc dr. Wojciechowi Kopek oraz dr Katarzynie Kołakowskiej. Tym samym dokonała zamknięcia obrad. Końcowy głos należał do dr. hab. Antoniego Bobrowskiego, który z kolei – na ręce prof. Agnieszki Dziuby – złożył podziękowania Organizatorom.

Jak już zaznaczono, z pierwotnie zaplanowanych 19 referatów wygłoszono tylko 14, które zostały zablokowane w czterech panelach. Trzy odbyły się w pierwszym dniu obrad (dwa pierwsze, składające się z trzech referatów i odbyły się przed obiadem, a trzeci, składający się z czterech referatów, odbył się po obiedzie), a jeden, składający się z czterech prelekcji, odbył się w drugim dniu obrad. W czasie konferencji nie wygłoszono pięciu referatów, które znajdowały się w programie: 1) prof. dr hab. Krzysztof Tomasz Witczak, *Ślady dualu w języku łacińskim na przykładzie rzeczowników rodzaju nijakiego (typu caelum ‘niebo’, pl. caelī)*; 2) dr hab. Elwira Kaczyńska, *Tajemnicza roślina wróżebna potwierdzająca wzajemność w miłości*; 3) dr hab. Beata Gaj, prof. UKSW, *Nietolerancja, error czy hallucinatio – nowe odczytanie łacińskiego dyskursu religijnego z IV w. n.e.*; 4) dr Anna Lasek, *Tekst Dionysiaka Nonnosy z Panopolis w świetle współczesnej wiedzy medycznej*; 5) mgr Ekaterina Matveenko, *O redakcjach rosyjskiego przekładu Metamorfoz Owidiusza z języka polskiego z początku XVIII wieku*.

Należy pogratulować Organizatorom, że zaproponowaną tematyką sympozjum potrafili zgromadzić na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II grono

badaczy antyku i znawców filologii klasycznej z całej Polski. Warto odnotować, że wzorcowa była też „logistyka” spotkania. Pomimo absencji pięciu prelegentów konferencję należy uznać za bardzo udaną, o czym świadczyły chociażby żywe i dość długie dyskusje zamykające poszczególne panele.

ks. Piotr Szczur – Lublin, KUL

7. IV OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA BIZANTYNISTYCZNA Z CYKLU „WYBRANE ASPEKTY KULTURY BIZANTYŃSKIEJ”, PT. „SŁOWO I OBRAZ W KULTURZE BIZANTYŃSKIEJ” (Lublin, 16-17 XI 2017)

W czwartek 16 listopada 2017 r. o godz. 9:00 rozpoczęła się czwarta już konferencja bizantynistyczna w Kaplicy Trójcy Świętej na Zamku Lubelskim. Jej organizatorami były już tradycyjnie trzy podmioty: Muzeum Lubelskie w Lublinie, Katedra Historii Kościoła w Starożytności i Średniowieczu KUL oraz Katedra Historii Starożytnej i Bizantyńskiej KUL.

W programie konferencji znalazło się 21 nazwisk badaczy historii Bizancjum, reprezentujących 9 renomowanych polskich uczelni. Statystycznie udział poszczególnych instytucji przedstawiał się następująco: 1) Uniwersytet Łódzki (UŁ) = 6 osób (28,571%), 2) Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (KUL) = 5 osób (23,809%), 3) Uniwersytet Jagielloński (UJ) = 3 osoby (14,285%), 4) Uniwersytet Gdański (UG) = 2 osoby (9,523%), 5) Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM) = 1 osoba (4,761%), 6) Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW) = 1 osoba (4,761%), 7) Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (UPJPII) = 1 osoba (4,761%), 8) Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (UP) = 1 osoba (4,761%), 9) Uniwersytet Wrocławski (UWr) = 1 osoba (4,761%).

Otwarcia konferencji (godz. 9:00-9:20) oraz oficjalnego powitania prelegentów i gości dokonała pod nieobecność dr Katarzyny Mieczkowskiej (Dyrektor Muzeum Lubelskiego), Jolanta Żuk-Orysiak (Zastępca Dyrektora ds. Zbiorów i Konserwacji). Następnie głos zabrali: dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL (kierownik Katedry Historii Starożytnej i Bizantyńskiej KUL) i dr Andrzej Frejlich (Kierownik Działu Sztuki i Kultury Wizualnej Muzeum Lubelskiego oraz Koordynator Sekcji Tradycji Kultury Chrześcijańskiej Wschodu i Zachodu rzeczonożego muzeum).

Po części oficjalnej rozpoczęły się obrady sesji przedpołudniowej (godz. 9:20-13:10), której przewodniczył prof. dr hab. Mirosław J. Leszka (UŁ). Sesja ta była podzielona na dwie części. Każda z nich obejmowała cztery 20-minutowe referaty. Pierwszy wykład wygłosiła dr hab. Bożena Iwaszkiewicz-Wronikowska, prof. KUL: *Słowo i obraz w rzymskim malarstwie katakumbowym* (godz. 9:20-9:40). Drugim mówcą był dr hab. Ireneusz Milewski, prof. UG, którego tytuł wystąpienie brzmiał: *Rozmodlony cesarz. Opis solida z wizerunkiem Konstantyna Wielkiego w „Vita Constantini” Euzebiusza z Cezarei* (godz. 9:40-10:00). Następnie głos zabrał dr hab. Sławomir Bralewski, prof. UŁ, który przybliżył słuchaczom zagadnienie: *Labarum – od chryzmy do krzyża – w źródłach pisanych i świadectwach numizmatycznych*

(godz. 10:00-10:20). Wystąpieniem zamykającym pierwszą część sesji przedpołudniowej było exposé prof. dra hab. Marka Wilczyńskiego (UP) na temat: „*Roma capta*” – kilka uwag o przekazach o zdobyciu Rzymu przez barbarzyńców w roku 410 i 455 w historiografii późnoantycznej i wczesnośredniowiecznej (godz. 10:20-10:40). Podsumowaniem tych wystąpień była dyskusja (godz. 10:40-11:00), którą można było kontynuować również w czasie przerwy na kawę (godz. 11:00-11:30).

Drugą część sesji przedpołudniowej otworzył referat dra hab. Stanisława Turleja (UJ): *Obraz Słowian w dziełach Prokopiusza z Cezarei* (godz. 11:30-11:50). Następnie głos zabrała dr hab. Anna Kotłowska, prof. UAM, której tytuł prelekcji brzmiał: *Dialog Filozofii z Historią: zagadkowy wstęp do „Historii Powszechnej” Teofilakta Simokatty* (godz. 11:50-12:10). Trzecim mówcą była dr Magdalena Józwiak (UWr), która zapoznała słuchaczy z niektórymi wynikami swych badań nad literaturą heksameralną okresu patrystycznego, mówiąc na temat: *Et ait: „Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram” (Gen 1, 26). Próba egzegezy bizantyjskiej na przykładzie Komentarza do Księgi Rodzaju Anastazego z Synaju* (godz. 12:10-12:30). Ostatnim referentem tej sesji był dr Kirył Marinow (UŁ). Tematem jego wystąpienia były figury retoryczne w bizantyjskich dziełach historycznych: *Grając słowami, obrazami i motywami, czyli słów kilka o bizantyjskim sposobie wypowiedzi* (godz. 12:30-12:50). Podsumowaniem drugiej części sesji była również dyskusja (godz. 12:50-13:10), po której uczestników i słuchaczy konferencji czekała dłuższa chwila wytchnienia w postaci przerwy obiadowej (godz. 13:10-15:00). Nie był to czas stracony, ponieważ spożytkowano go, jak zwykle w takich przypadkach bywa, na indywidualne rozmowy kularowe.

Czwartkowej sesji popołudniowej (godz. 15:00-17:00) przewodniczył dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL. Jej program obejmował pięć referatów. Zainaugurował ją dr Piotr Ł. Grotowski (UPJPII), przedstawiając temat: *Λόγος καὶ μορφή – kilka uwag o teologicznym uzasadnieniu obecności inskrypcji w obrazie i obrazu w kościele* (godz. 15:00-15:20). Po nim głos zabrała dr Anna Palusińska (KUL), która skupiła się na filozoficznych aspektach malarstwa wschodniego, a jej exposé nosiło tytuł: *Ikona pełna treści. Idee chrześcijańskiego neoplatonizmu w bizantyjskiej sztuce religijnej* (godz. 15:20-15:40). Jako trzecia z wykładem wystąpiła dr hab. Małgorzata Smorąg-Różycka (UJ), mówiąc na temat: *Miejsce ekfrazy w bizantynistycznej historiografii artystycznej* (godz. 15:40-16:00). Swego rodzaju przedłużeniem wątku podjętego w tym referacie było wystąpienie ks. prof. dra hab. Józefa Naumowicza (UKSW), który przedstawił wywód pod tytułem: *Ekfrazy ikonograficzne (absyda w Hagia Sophia i wystrój kaplicy cesarskiej) w homiliach patriarchy Focjusza* (godz. 16:00-16:20). Wreszcie ostatnim, piątym prelegentem czwartkowej sesji popołudniowej był prof. dr hab. Leszek Wojciechowski (KUL). Wygłoszony referat bazował na aktualnie prowadzonych przez niego badaniach, które koncentrują się m.in. na średniowiecznym ruchu pielgrzymkowym, a jego tytuł brzmiał: „*Okruchy*” kultury bizantyjskiej w słowie i obrazie zachodnioeuropejskiego piśmiennictwa podróżniczego (X-XV w.) (godz. 16:20-16:40). Ponieważ kilku prelegentów przekroczyło znacznie czas przeznaczony na ich wystąpienia, zabrakło zatem w tej sesji miejsca na przeprowadzenie dyskusji, która teoretycznie powinna się odbyć między godz. 16:40 a 17:00. Tymczasem ostatni referat zakończył się ok. godz. 17:10. Z drugiej zaś strony wielu uczestników konferencji było zainteresowanych aktualnie odbywającą się w Muzeum Lubelskim wystawą dzieł Pablo Picassa (25 X 1881 - 8 IV 1973), noszącą tytuł: „Pablo Picasso

– wizerunek wielokrotny” (Lublin: 30 IX - 3 XII 2017). W tej sytuacji zrezygnowano z dyskusji, udając się do sal wystawowych, po których oprowadził zainteresowanych dr A. Frejlich (godz. 17:15-18:00). Ostatnim punktem czwartkowego programu konferencji był bankiet, który miał miejsce w „Domu na Podwalu”.

Obrazy piątkowe (17 listopada) składały się tylko z sesji przedpołudniowej (godz. 9:00-12:50), której przewodniczył prof. dr hab. M. Wilczyński (UP). Sesja ta, podobnie jak miało to miejsce dnia poprzedniego, została podzielona na dwie części. Na każdą z nich złożyły się cztery referaty. Pierwszym prelegentem był dr hab. Jacek Wiewiorowski, prof. UG, a temat jego wystąpienia brzmiał: *Kolorystyka szczegółów geograficznych w „Notitia dignitatum pars Orientis” według rękopisów Oxoniensis Canonicianus Misc. 378 i Monacensis Latinus 10291* (godz. 9:00-9:20). Jako druga przedstawiła wyniki swych badań dr hab. Teresa Wolińska, prof. UŁ, która wygłosiła tekst na temat: *Wizerunek pustyni i jej mieszkańców w świetle świadectw świętych Ojców z Synaju* (godz. 9:20-9:40). Trzecim wykładowcą był prof. dr hab. Mirosław J. Leszka (UŁ). Jego exposé odnosiło się także do kwestii wizerunkowych, lecz był to tym razem: *Wizerunek władców słowiańskich w źródłach bizantyńskich. Przypadek Piotra, cara Bułgarii (927-965)* (godz. 9:40-10:00). Pierwszą część sesji zamknął dr Szymon Wierziński (UŁ), który swe wywody poświęcił następującej kwestii: *Szlachetni, odważni, dzicy? Obraz Waregów i Franków w oczach Bizantyńczyków w XI w.* (godz. 10:00-10:20). Domknięciem tej części sesji były dyskusja (godz. 10:20-10:40), po której chwilą relaksu była przerwa na kawę (godz. 10:40-11:10).

Druga część piątkowych obrad rozpoczęła się od prelekcji dr Aleksandry Krauze-Kołodziej (KUL), która w swoim wystąpieniu skupiła się na przedstawieniu jednego z aspektów swych wieloletnich dociekań nad bazyliką w Torcello. Stąd tytuł jej wykładu brzmiał: *Słowo, które dopełnia obraz – interpretacja inskrypcji oraz dekoracji mozaikowej Bazyliki Santa Maria Assunta na Torcello* (godz. 11:10-11:30). Następnie dr Zofia Brzozowska (UŁ) postarała się zapoznać słuchaczy z wizerunkiem Mahometa w rękopisach staroruskich: *Jeden z herezjarchów? Przedstawienia ikonograficzne Mahometa w rękopisie PHB, F.IV.151 w kontekście staroruskich narracji na jego temat* (godz. 11:30-11:50). Jako trzecia głos zabrała mgr Agnieszka Piórecka (UJ), doktorantka prof. M. Smorąg-Różyckiej, która określiła swój wykład jako: *Kilka uwag o wpływie hezychazmu na przedstawienie chrztu Chrystusa na przykładzie sztuki z terenów Królestwa Serbii* (godz. 11:50-12:10). Referentem który zamykał sesję piątkową a zarazem całą konferencję, była prof. dr hab. Urszula Mazurczak (KUL). Poświęciła ona swe wystąpienie weducie Konstantynopola w słynnej *Kronice świata (Weltchronik)* Hartmanna Schedla (13 II 1440 - 28 XI 1514), której pierwsze wydanie ukazało się w Norymberdze w roku 1493: *Panorama Konstantynopola w „Kronice” Hartmanna Schedla. Miasto idealne – memoria chrześcijaństwa* (godz. 12:10-12:30). Dopełnieniem tej części sesji była również dyskusja (godz. 12:30-12:50), a bezpośrednio po niej dokonano podsumowania IV Ogólnopolskiej Konferencji Bizantynistycznej (godz. 12:50-13:00). W ramach tej ostatniej części lubelskiego spotkania głos zabrały trzy osoby: J. Żuk-Orysiak, A. Frejlich i P. Kochanek. Ostatnim akordem lubelskiej konferencji był wspólny obiad, który rozpoczął się ok. godz. 13:15.

W IV Ogólnopolskiej Konferencji Bizantynistycznej w Kaplicy Trójcy Świętej na Zamku Lubelskim wzięło udział, jak już wspomniano na wstępie, 21 badaczy. Wśród nich było 5 profesorów tytułarnych (23,809%), 8 doktorów habilitowanych i profesorów uczelnianych (38,095%), 7 doktorów (33,333%) oraz jedna osoba z tytułem

zawodowym magistra (4,761%). Biorąc zaś pod uwagę przyjęty w Polsce podział na młodszych pracowników naukowych (mgr i dr) i tzw. pracowników samodzielnych (dr hab. i prof.) proporcje te przedstawiają się jak 8 (38,095%) do 13 (61,904%) na korzyść tych ostatnich. Zdecydowana dominacja „samodzielnych” może świadczyć o istniejącej luce pokoleniowej. Może być ona także interpretowana jako dowód na to, że praca naukowa w zakresie humanistyki jest postrzegana przez absolwentów szkół wyższych jako zajęcie mało atrakcyjne, chociażby z finansowego punktu widzenia. Do tego należy dodać permanentne postępowanie i marginalizowanie humanistyki w polskim dyskursie społeczno-politycznym oraz w mediach, co dzieje się od dobrych kilku lat pod pretekstem reformy polskiego szkolnictwa wyższego i nauki.

Kończąc niniejsze sprawozdanie należy podkreślić wzorową wręcz współpracę między Muzeum Lubelskim a wspomnianymi wyżej katedrami historycznymi KUL. To właśnie dzięki niej była możliwa niezwykle sprawna organizacja omawianego tutaj spotkania. Następna, piąta już konferencja, zgodnie z dwuletnim cyklem powinna odbyć się w listopadzie roku 2019.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

8. POSIEDZENIA KOMISJI BIZANTYNOLOGICZNEJ POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO (KB PTH) W ROKU AKADEMICKIM 2017/2018

Podobnie jak w latach ubiegłych również w roku akademickim 2017/2018 odbyły się dwa posiedzenia Komisji Bizantynologicznej Polskiego Towarzystwa Historycznego: jesienne i wiosenne.

Jesienne spotkanie Komisji miało miejsce w Łodzi 2 grudnia 2017 r. (sobota), w gmachu Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego przy ulicy Aleksandra Kamińskiego 27a. Obrady odbywały się w sali nr 103, która pełni funkcję sali posiedzeń Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ. Spotkanie rozpoczęło się o godzinie 11:30. Otworzył je przewodniczący Komisji, a jednocześnie urzędujący dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ oraz kierownik Katedry Historii Bizancjum UŁ i dyrektor Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana, zwanego popularnie „Ceraneum”, prof. dr hab. Maciej Kokoszko. Mówca powitał zebranych, przypominając jednocześnie, że w tym roku mija 60 lat łódzkich badań nad dziejami Bizancjum. W tym kontekście przywołał postacie założycieli Katedry Historii Bizancjum: prof. dr hab. Haliny Evert-Kappesowej (27 XII 1904 - 10 VI 1985) i jej ucznia prof. dra hab. Waldemara Cerana (7 IX 1936 - 20 VI 2009). Następnie głos zabrał rektor UŁ, prof. dr hab. Antoni Różalski, który w swym krótkim wystąpieniu, używając terminu „łódzka szkoła bizantynistyczna”, podkreślił znaczący wkład zespołu historyków związanych z łódzką Katedrą Historii Bizancjum w budowanie krajowej i międzynarodowej pozycji, czy wręcz marki kierowanego przez siebie uniwersytetu. Rektor odwołał się również do nazwisk wspomnianych wyżej założycieli łódzkiej bizantynistyki. Wskazał ponadto na rolę „Ceraneum”, jako interdyscyplinarnego centrum badawczego. W związku z powyższą laudacją Rektora wypada w tym miejscu

wymienić personalnie aktualnych etatowych pracowników Katedry oraz centrum badawczego „Ceraneum”. W pierwszym z wymienionych podmiotów na dzień dzisiejszy zatrudnieni są: prof. dr hab. M. Kokoszko, prof. dr hab. Mirosław J. Leszka, dr hab. Sławomir Bralewski (prof. UŁ), dr hab. Teresa Wolińska (prof. UŁ), dr Paweł Filipczak, dr Andrzej Kompa (urzędujący prodziekan WF-H ds. Jakości Kształcenia) oraz dr Kirył Marinow. Natomiast do etatowych pracowników „Ceraneum” należą: dr Krzysztof Jagusiak, dr Karolina Krzeszewska, dr Zofia Rzeźnicka i dr Jan M. Wolski. Ta, rzecz by można, oficjalna część spotkania, będąca okazją do przywołania ważnej dla polskiej bizantynistyki rocznicy, zakończyła się o 11:45.

Następnym punktem programu był wykład prof. dr hab. Georgi Minczewa, kierownika Katedry Filologii Słowiańskiej UŁ, na temat: *O słowiańskim tłumaczeniu „Arsenału dogmatów” Eutymysza Zygabenosa* (godz. 11:45-12:30). Bezpośrednio po referacie odbyła się dyskusja (godz. 12.30-12:45), w której udział wzięli kolejno: ks. prof. dr hab. Józef Naumowicz (UKSW), prof. dr hab. Jan Prostko-Prostyński (UAM), prof. dr hab. Maciej Salamon (UJ (*emeritus*) / UPJPII Kraków) oraz dr K. Marinow (UŁ). Po tej debacie zarządzono przerwę na kawę (godz. 12:45-13:00).

Drugie wystąpienie przygotował dr hab. Mirosław P. Kruk, prof. UG, kierownik Zakładu Historii Sztuki Średniowiecznej w Instytucie Historii Sztuki UG. Tematem jego prelekcji była: „Metaforyka prawna w odniesieniu do funkcji ikon w okresie wczesno- i średniobizantyńskim” (godz. 13:00-13:30). Również po tym wykładzie miała miejsce dyskusja (godz. 13:30-13:50), w której głos zabierali kolejno: prof. dr hab. J. Prostko-Prostyński (UAM), dr hab. Jacek Wiewiorowski (prof. UG), dr hab. Sławomir Bralewski (prof. UŁ), dr Piotr Ł. Grotowski (UPJPII), dr Magdalena Łaptaś (UKSW) oraz dr A. Kompa (UŁ).

Czwartym punktem porządku obrad Komisji były sprawy organizacyjne (godz. 13:50-14:20). Rozpoczęto je od przyjęcia w skład Komisji trzech nowych członków. Pierwszym z nich był dr hab. Zdzisław Pentek, prof. UAM (Zakład Bałkanistyki Instytutu Historii UAM). Jego osobę rekomendował prof. dr hab. M.J. Leszka (UŁ). Następnym kandydatem, którego sylwetkę naukową także przedstawił zebrany prof. M.J. Leszka, był dr Jan M. Wolski, etatowy, jak już wspomniano wyżej, pracownik „Ceraneum”. Natomiast trzecim kandydatem był, rekomendowany przez prof. dr hab. M. Kokoszko, dr Michał Pawlak, absolwent UŁ, uczeń prof. dr hab. Małgorzaty Dąbrowskiej (Katedra Historii Średniowiecznej). Drugim punktem spraw organizacyjnych był krótki anons na temat rodzącej się idei bizantynistycznego seminarium doktoranckiego, które ma się odbyć w UAM, pod kierunkiem wiceprzewodniczącego KB PTH, prof. dr hab. Kazimierza Ilskiego, dziekana Wydziału Historycznego UAM, w maju roku 2018. Jednak istoty tego projektu nie rozwinięto. Następnym, trzecim punktem spraw organizacyjnych były potencjalne kierunki letniego objazdu naukowego członków Komisji. Dr Daniel Próchniak, były pracownik Instytutu Historii Sztuki KUL, w przesłanym na ręce sekretarza Komisji, dra A. Kompy, liście, proponował by była to bądź Grecja bądź Rumunia. Alternatywą dla tej propozycji była idea wyjazdu do północnej Grecji. Bez względu na kierunek objazd ten został zaplanowany na około 10 dni. Sekretarz Komisji zaproponował, aby wybór kierunku podróży rozstrzygnięto przez głosowanie drogą elektroniczną do dnia 10 stycznia 2018. W głosowaniu tym wybrano północną Grecję. Czwartym i ostatnim punktem spraw organizacyjnych były komunikaty, które również przedstawił zebrany dr A. Kompa. Na zakończenie poinformowano zebranych, że wiosenne spotkanie KB PTH odbędzie się w Poznaniu.

Domknięciem jesiennych obrad Komisji miały być wolne wnioski, jednak z braku zgłoszeń w tej materii prof. M. Kokoszko zaprosił przybyłych na wspólny kateringowy obiad do sali nr 13. Obiad rozpoczął się około godziny 14:30. W czasie jego trwania sala stopniowo się wyludniała, ponieważ wielu przyjezdnych musiało dostosować się do rozkładu jazdy PKP.

W łódzkim spotkaniu Komisji wzięło udział ponad 40 osób, z czego prawie połowa reprezentowała środowisko bizantynologiczne gospodarzy. Obok nich w zebraniu uczestniczyli przedstawiciele następujących ośrodków naukowych: 1) Muzeum Narodowego w Krakowie, 2) Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, 3) Papieskiego Wydziału Teologicznego „Bobolanum” w Warszawie, 4) Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 5) Uniwersytetu Gdańskiego, 6) Uniwersytetu Jagiellońskiego, 7) Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (Filia w Piotrkowie Trybunalskim), 8) Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 9) Uniwersytetu Opolskiego, 10) Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, 11) Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz 12) Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Ten ostatni był reprezentowany przez niżej podpisanego. W sumie wraz z gospodarzami w łódzkim posiedzeniu Komisji było reprezentowanych 13 polskich ośrodków studiów bizantynistycznych.

Wypada także podkreślić tradycyjną już łódzką gościnność, która swymi korzeniami sięga spotkań organizowanych jeszcze przez prof. W. Cerana. W ten sposób Jego swoista duchowa obecność dała się odczuć w 60-tą rocznicę powstania „łódzkiej szkoły bizantynistycznej”.

*

Wiosenne spotkanie KB PTH odbyło się, jak wcześniej zaplanowano, w Poznaniu, w sobotę 26 maja 2018. W przeddzień tego wydarzenia, czyli 25 maja (piątek), miało miejsce zapowiadane w czasie łódzkich obrad Komisji bizantynistyczne seminarium doktoranckie (godz. 11:30-18:00). Jego organizatorami byli: Pracownia Historii Bizancjum UAM, Katedra Historii Bizancjum UŁ oraz „Ceraneum”. Wyniki swych badań zaprezentowało 5 osób (trzy z UAM i dwie z UŁ). Miejscem majowych obrad Komisji było Collegium Historicum (ul. Umultowska 89d, Sala Dziekańska 1.63), czyli siedziba Wydziału Historycznego UAM. Obrady rozpoczęły się punktualnie o godzinie 11:30 zagajeniem gospodarza miejsca, prof. dra hab. K. Ilskiego. Po nim przewodnictwo objął prof. dr hab. M. Kokoszko. Poinformował on zebranych o nadanych ostatnio tytułach profesorskich, które otrzymali członkowie Komisji: Dariusz Brodka (UJ) i Szymon Olszaniec (UMK). Następnie mówca zaprezentował zebranym najnowsze polskie publikacje z zakresu bizantynistyki.

Drugim punktem programu poznańskiego spotkania były dwa referaty. Pierwszy z nich wygłosił dr hab. Jacek Wiewiorowski, prof. UG (kierownik Zakładu Prawa Rzymskiego) na temat *Wczesnobizantyński zmierzch „postliminium”* (godz. 11:45-12:20). Po referacie miała miejsce dyskusja, w której wziął udział prof. dr hab. Jan Prostko-Prostyński (UAM) i dr hab. Robert Wiśniewski (UW). Następny referat przedstawiła dr Kamilla Twardowska (Muzeum Narodowe w Krakowie). Temat jej wystąpienia brzmiał: *Edukacja dzieci w Bizancjum w V i VI wieku* (godz. 12:35-13:10). Prelekcja ta spotkała się z żywym zainteresowaniem słuchaczy. W dyskusji (godz. 13:10-13:30) nad przedstawionym *exposé* wzięło bowiem udział aż sześć osób. Byli to kolejno: dr hab. R. Wiśniewski (UW), prof. dr hab. Elżbieta Jastrzębowska (UW), prof. dr hab. Adam Łukaszewicz (UW), prof. dr hab. Sz. Olszaniec (UMK), dr

hab. Bartosz Awianowicz (UMK) i dr A. Kompa (UŁ). Po tym wystąpieniu zarządzo no krótką przerwę na kawę.

Następnym segmentem posiedzenia były sprawy organizacyjne. Rozpoczynając tę część obrad prof. K. Kokoszko zachęcił zebranych do zgłaszania referatów na kolejne spotkania Komisji. Następnie zajęto się kwestią udziału polskich badaczy dziejów Bizancjum w XXIV Międzynarodowym Kongresie Bizantynistycznym, który ma się odbyć między 23 a 28 sierpnia 2021 w Stambule (Turcja). W tej materii zaproponowano członkom Komisji, aby do 22 czerwca 2018 zgłaszali tematy, wokół których będą się koncentrować prelekcje i dyskusje wygłaszane na kongresie w ramach tzw. polskich okrągłych stołów. W odpowiedzi na ten apel Przewodniczącego z sali zgłoszono (niejako na gorąco) dwa tematy. Kolejnym elementem spraw organizacyjnych była kwestia wyjazdu członków i sympatyków Komisji do północnej Grecji. Propozycję tę opracowali: mgr Agnieszka Piórecka (UJ) i dr Sławomir Skrzyniarz (UJ), natomiast rzecz całą zreferował ten ostatni, ilustrując swój wywód licznymi slajdami. Jak już wyżej wspomniano, chodziło tutaj o zaplanowany na około 10-dni „objazd naukowy”, który miałby się odbyć bądź we wrześniu 2018, bądź w tym samym miesiącu roku 2019. Po wystąpieniu dr S. Skrzyniarza zaproponowano przegłosowanie terminu wyjazdu. 10 osób opowiedziało się za wrześniem 2018, podczas gdy 15 optowało za przesunięciem wyprawy na rok następny. Kolejną sprawą organizacyjną podniesioną przez prof. M. Kokoszkę była, budząca w środowisku naukowym wiele słusznych kontrowersji, kwestia punktacji publikacji i wydawnictw, którą proponuje się w ramach tzw. reformy Jarosława Gowina. Następnie prof. J. Prostko-Prostyński przypomniał zebranym o VI Kongresie Mediewistów Polskich, który odbędzie się tym razem we Wrocławiu, w dniach od 20 do 22 września 2018. Po nim głos zabrał sekretarz Komisji, dr A. Kompa, który podał kilka komunikatów. Na wstępie zaapelował do członków Komisji o zgłaszanie informacji do *newslettera* AIEB-u. Następnie poinformował o tworzeniu strony internetowej Komisji, która to Komisja pełni jednocześnie funkcję polskiego komitetu narodowego AIEB. Mówca wspomniał również o możliwości przekazywania darów książkowych na rzecz księgozbioru biblioteki „Ceraneum”. Ostatnio dary takie złożyli: ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski oraz prof. dr hab. Franz H. Tinnfeld, emerytowany wykładowca Ludwig-Maximilians-Universität w Monachium. Wreszcie wspomniano o wystawie: „Stambuł. Dwa światy, jedno miasto”, która jest dostępna w Krakowie między 9 maja a 2 września 2018. Ekspozycja ta została przygotowana w Galerii Międzynarodowego Centrum Kultury (Rynek Główny 25).

Ponieważ nie zgłoszono żadnych wolnych wniosków, o godzinie 15:00 prof. M. Kokoszko zamknął poznańskie spotkanie Komisji, dziękując jej członkom za przybycie, a organizatorom za trud podjęcia gości.

Do Poznania przybyło około 35 osób. Obok bizantynistów z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w posiedzeniu KB PTH udział wzięli także przedstawiciele tej dyscypliny z: 1) Muzeum Narodowego w Krakowie, 2) Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, 3) Uniwersytetu Gdańskiego, 4) Uniwersytetu Jagiellońskiego, 5) Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 6) Uniwersytetu Opolskiego, 7) Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, 8) Uniwersytetu Śląskiego, 9) Uniwersytetu Warszawskiego, 10) Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz z 11) Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Ten ostatni reprezentował ponownie niżej podpisanego. Do Poznania przybyli zatem reprezentanci 11 ośrodków zajmujących się studiami nad historią Bizancjum.

Należy podkreślić bardzo sprawną organizację spotkania oraz gościnność gospodarzy w osobach prof. dra hab. K. Ilskiego, dr hab. Anny Kotłowskiej (prof. UAM) i dra Łukasza Różyckiego.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

9. UROCZYSTOŚĆ NADANIA DOKTORATU *HONORIS CAUSA* PAPIESKIEGO WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO W WARSZAWIE KSIĘDZU PROFESOROWI MARKOWI STAROWIEYSKIEMU (Warszawa, 12 XII 2017)

12 grudnia 2017 r., w budynku Centralnej Biblioteki Rolniczej na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie, odbyła się uroczystość nadania tytułu doktora *honoris causa* Księdzu Profesorowi Markowi Starowieyskiemu – Nestorowi polskich patrologów. Uroczystość zgromadziła licznych gości z Arcybiskupem Metropolitą Warszawskim Kardynałem Kazimierzem Nyczem na czele. Byli więc przedstawiciele rodziny, koledzy szkolni, jedyny żyjący jeszcze nauczyciel ks. Marka, wielu biskupów – kolegów lub uczniów Księdza Profesora, rektorzy licznych uczelni warszawskich i spoza Warszawy, patrolodzy reprezentujący wiele polskich ośrodków naukowych, siostry zakonne i klerycy z Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie oraz miłośnicy starożytności chrześcijańskiej.

Kilka minut po godzinie siedemnastej uroczystość rozpoczął ks. prof. dr hab. Krzysztof Pawlina, Rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, powitał Laureata, Jego rodzinę w tym brata ks. Starowieyskiego – Kazimierza Starowieyskiego (też profesora – tyle, że chemii) i wszystkich obecnych. W swoim krótkim wystąpieniu zaznaczył, że największym wyróżnieniem jaką Uczelnia może nadać swojemu Profesorowi – i nie zdarza się to często – jest właśnie nadanie mu tytułu doktora *honoris causa*.

Chór Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie odśpiewał starodawną pieśń *Gaude, Mater Polonia*, po czym głos zabrał i laudację wygłosił ks. prałat dr hab. Waldemar Turek – profesor Pontificia Università Urbana w Rzymie i pracownik Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej. W dwudziestopięciominutowym wystąpieniu, okraszonym osobistymi wspomnieniami i anegdotami, przedstawił drogę życiową i naukową Laureata. Mówił o niełatwym dzieciństwie, przypadającym na lata wojny i stalinizmu, naznaczonym zamordowaniem ojca Księdza Profesora przez Sowieców w 1939 r., o latach szkolnych, studiach na Uniwersytecie Warszawskim i w Seminarium Duchownym, święceniach kapłańskich otrzymanych w 1960 r. z rąk Kardynała Stefana Wyszyńskiego, pracy duszpasterskiej w parafii w Józefowie (jako wikariusza), o wyjeździe na dalsze studia do Rzymu, ale najwięcej uwagi poświęcił dokonaniom naukowym Księdza Profesora w dziedzinie patrystyki i patrologii. W tej części wystąpienia ks. prof. Turek zwrócił uwagę na pionierską rolę ks. prof. Starowieyskiego, na „przecieranie szlaków”, w tym kontekście wymienił badania reguł i pism monastycznych (ponad 60 tomów serii Źródła Monastyczne), apoftegmatów Ojców Pustyni, badania i wydania apokryfów Nowego Testamentu i wiele, wiele innych. Szczególną zasługą ks. Starowieyskiego było stworzenie

od podstaw unikatowej nie tylko w Polsce, ale w całej Europie środkowo-wschodniej Biblioteki Patrystycznej, liczącej dziś ponad 30 tys. tomów.

Kolejnym mówcą był sam bohater uroczystości – ks. prof. Starowieyski. Wygłosił dwudziestominutowy wykład zatytułowany „O starociach i szpargałach, czyli czego możemy nauczyć się od Ojców Kościoła?”. Na to pytanie prelegent, po wnikliwym przedstawieniu argumentów „za” i „przeciw” – zdecydowanie odpowiedział – tak! warto i trzeba! Kościół potrzebuje zdrowej teologii i opartego na niej duszpasterstwa. Ostatnią część swego wystąpienia Ksiądz Profesor poświęcił wspomnieniom ze swego życia, z charakterystycznym poczuciem humoru i dystansem do własnej osoby.

Dyplom nadania doktoratu wręczył Dostojnemu Laureatowi rektor PWT w Warszawie – ks. prof. Krzysztof Pawlina (*Collegium Joanneum*) i prorektor PWTW – prof. Zbigniew Kubacki SJ (*Collegium Bobolanum*). Następnie zebrani wysłuchali pięknej pieśni „Nieście chwałę, mocarze, Panu mocniejszemu”, ponownie w wykonaniu chóru WMSD w Warszawie.

Kolejnym, bardzo miłym momentem, było wręczenie kwiatów Laureatowi – pierwszy piękny bukiet wręczyły dwie dziewczynki z jego rodziny.

W drugiej części uroczystości głos zabrał Arcybiskup Metropolita Warszawski Kardynał Kazimierz Nycz. Z wielkim szacunkiem i uznaniem mówił o dokonaniach ks. prof. Marka Starowieyskiego, podkreślając nie tylko osiągnięcia naukowe Laureata, ale i duszpasterskie, dla którego kapłaństwo i praca duszpasterska wyrażały się właśnie w działalności naukowej. Ksiądz Kardynał wspominał też o niezwyklej erudycji Księdza Profesora, o jego znajomości literatury, archeologii, malarstwa, o miłości do poezji, o głębokiej znajomości i ukochaniu Biblii.

Ostatnim mówcą był Abp Senior Archidiecezji Przemyskiej Józef Michalik. Jego wystąpienie miało charakter bardzo serdecznych, a zarazem pełnych humoru i ciepła, wspomnień o latach wspólnego pobytu z ks. Starowieyskim w Rzymie. Kilka anegdot dotyczyło ziemiańskiego pochodzenia Księdza Profesora i jego koneksji rodzinnych.

Część oficjalną zakończył Rektor PWTW – ks. Pawlina, ale w *foyer* Biblioteki Rolniczej czekał na gości poczęstunek, była więc okazja do rozmów, a przede wszystkim do osobistego złożenia gratulacji nowemu Doktorowi *honoris causa* PWTW, ks. prof. dr. hab. Markowi Starowieyskiemu.

Wojciech Stawiszyński – Stanowisko

10. UROCZYSTOŚĆ NADANIA DOKTORATU *HONORIS CAUSA* PAPIESKIEGO WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO W WARSZAWIE KSIĘDZU PROFESOROWI MARKOWI STAROWIEYSKIEMU (Warszawa, 12 XII 2017)

Prezentacja działalności i dorobku naukowego Księdza Profesora Marka Starowieyskiego

1. Życie, studia, działalność. Zapewne zawsze osiągnięcia wybitnych ludzi wiążą się z ich pochodzeniem, wykształceniem, zdolnościami, pracą osobistą oraz sytuacją, w której żyją. Zasygnalizowanie tego właśnie jest celem niniejszego opracowania.

a) Dzieciństwo i młodość. Ks. prof. Marek Starowieyski urodził się w rodzinie szlacheckiej w Krakowie 25 stycznia 1937 r. jako syn Mariana Starowieyskiego i Janiny z domu Rucz. Rodzina odznaczała się od dawna tradycjami katolickimi, patriotycznymi i literackimi. Przodkowie Księdza Profesora prowadzili ożywioną działalność społeczną w czasach trudnych dla Polski. Należy do nich Kazimierz Brodziński poeta i krytyk literacki oraz słynny pisarz Aleksander Fredro. Powszechnie znana w Polsce pisarka Zofia Starowieyska Morstinowa jest ciotką Księdza Profesora, a błogosławiony Stanisław Starowieyski, wybitny działacz Akcji Katolickiej, należący do grona 108 męczenników, jest stryjem Księdza Profesora*. Ks. profesor Starowieyski ma powiązania rodzinne z wieloma polskimi rodami o znakomitych tradycjach; na przykład ze znanym rodem Szeptyckich; we Francji są to rody Rejów i Branickich, które posiadają zamek w Montrésor w rejonie Tours. Są też osoby spokrewnione z rodziną Starowieyskich w Belgii.

Dzieciństwo M. Starowieyskiego przypadło na okres II wojny światowej. Rodzina mieszkała w dworze w Bratkówce, a posiadała też majątek w miejscowości Ustrobnia. Po usunięciu z rodzinnego dworu w Bratkówce rodzina Starowieyskich zamieszkała najpierw w Iwierzycach k. Ropczyc w dworze stryja Ludwika Starowieyskiego, a potem w Siedliskach k. Szczekocin u wuja Leona Komorowskiego. Zaraz na początku wojny ojciec Księdza Profesora, Marian Starowieyski, z racji pochodzenia, został aresztowany przez bolszewików i wywieziony w niewiadome miejsce i tam zabity. Później podobny los spotkał innych członków rodziny. Tym, którzy ocalili wypadło przeżyć splądrowanie dworu i pożar cennej biblioteki, nie mówiąc o innych niebezpieczeństwach i upokorzeniach.

Zakończenie wojny w 1945 r. nie było dla Polaków radosnym zwycięstwem, gdyż kraj, po wypędzeniu Niemców, znalazł się w sferze rosyjskiej, czy radzieckiej, jak się to wówczas nazywało. Nowa władza, określająca się jako ludowa, opierała się na przedwojennych komunistach oraz ludziach pochodzenia wschodniego, czyli z terenów Ukrainy i Białorusi, ale wkrótce i Polacy, odpowiednio dobierani, włączali się do różnych służb publicznych i do administracji państwowej. Tak uformowana władza przejawiała naturalną niechęć do ziemiaństwa, do uczonych i do ludzi reprezentujących świat kultury i religii.

Ludzi z wymienionych kręgów spotykały różne szykany. Rodzina Starowieyskich wyrzucona z majątku tułała się po różnych miejscach. Marek (obecnie wybitny Profesor) uczęszczał do szkoły podstawowej w Nakle, Szczekocinach, Porąbce k. Kęt i Zakopanem. Do szkoły średniej uczęszczał w Zakopanem, Krzeszowicach i Sosnowcu. Ziemiańskie pochodzenie, chociaż wystawiało na różne trudności, dawało też szanse. Młody licealista miał możliwość spotykać się z ludźmi kultury jak Ludwik Hieronim Morstin, Antoni Gołubiew, Jerzy Turowicz, Jerzy Zawieyski, Eugeniusz Kwiatkowski, Stefan Kisielewski, Władysław Tatarkiewicz, Róża Lubieńska, Maria Morstin-Górska, Hanna Malewska, Pia Górska. To zapewne tylko niektóre osoby reprezentujące świat nauki i kultury. Znaczną i bardzo pozytywny wpływ na dobrze zapowiadającego się młodzieńca wywierała ciotka Zofia Starowieyska Morstinowa (1981-1966) powszechnie znana w Polsce jako pisarka; jej utwory jak *Róże pod śniegiem* (1930)

* Por. Ks. Marek Starowieyski, *Sprawiedliwy z wiary żyć będzie. Życie i męczeństwo bł. Stanisława Starowieyskiego*, Kraków 2009. Zob. wydanie trzecie: *Bł. Stanisław Starowieyski*, Kraków (wyd. Petrus) 2014.

czy *Kamień i woda* (1937) cieszyły się przed wojną dużą poczytnością. Jest ona autorką powieści pod tytułem *Dom* (2012 – wyd. 2) dotyczącej głównie rodziny Stanisława Starowieyskiego. Po wojnie pisała też na tematy religijne.

Pochodzenie z kręgów intelektualnych dawało możliwości poznawania niesfałszowanej historii Polski, literatury, a także obcych języków, głównie francuskiego, niemieckiego i angielskiego, co później bardzo ułatwiało studiowanie, pracę naukową oraz poruszanie się w świecie elit intelektualnych. Na pewno to środowisko rozbudziło, przy inspiracji religijnej, chęć pracy dla Ojczyzny, głównie w dziedzinie kultury, mocno wówczas zagrożonej.

b) Początki w kapłaństwie i studia. Marek Starowieyski zdał egzamin maturalny w Sosnowcu 1954 r. Bezpośrednio potem rozpoczął studia na Wydziale Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego. Był to wszakże czas terroru komunistycznego, który dotykał wszystkich sfer życia, w tym akademickiego. W takich okolicznościach Marek Starowieyski zrezygnował ze studiów i wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Warszawie. Mając znakomite przygotowanie tak pod względem wychowania religijnego, jak i formacji intelektualnej, ukończył je bez trudu i otrzymał święcenia kapłańskie w 1960 r. z rąk kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski. Na pewno patriotyczne wychowanie w domu rodzinnym zostało w jakiś sposób dopełnione poprzez postawę i dzieła Prymasa Polski. Pomimo, iż ks. Starowieyski wyróżniał się pod względem intelektualnym, został skierowany do pracy duszpasterskiej, zgodnie z istniejącą tradycją w tym względzie. Pracował najpierw jako wikariusz w Józefowie, a potem dwa lata spędził jako kapelan w Nowej Wsi należącej do Parafii Józefów.

W roku 1963 ks. Marek Starowieyski podjął przerwane studia na Wydziale Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończył je w 1966 r. otrzymując tytuł magistra filologii klasycznej. Pracę magisterską na temat *Obraz literatury klasycznej pogańskiej w dziełach Izidora z Sewilli* napisał pod kierunkiem prof. Kazimierza Kumanieckiego, już wówczas znanego i postrzeganego jako jeden z najwybitniejszych klasyków w Polsce. Tylko niektórzy studenci mają szansę studiować pod kierunkiem takich mistrzów. Nie było wówczas możliwości, aby pracę ks. M. Starowieyskiego wydać w formie książki, dlatego została opublikowana w częściach w prestiżowym periodyku *Meander* (29:1974, 257-367; 30:1975, 17-35). Studia klasyczne stały się podstawą do dalszej pracy naukowej, tym bardziej, że już od 1966 r. publikował artykuły, w tym także naukowe.

Ks. mgr Marek Starowieyski rozpoczął pracę w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie jako wykładowca języka łacińskiego i greckiego w 1965 r., a jednocześnie pracował nad zdobyciem licencjatu z teologii na Akademickim Studium Teologii Katolickiej w Warszawie. W 1968 r. zakończył ten etap; pracę licencjacką napisał pod kierunkiem ks. doc. Kazimierza Romaniuka na temat: *Perikathasma kai peripsema*.

c) Okres w Rzymie. Ponieważ predyspozycje do pracy naukowej ks. mgr lic. Marka Starowieyskiego były oczywiste, został skierowany w 1968 r. na studia w Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Ukończył je w 1971 r. otrzymując stopień doktora teologii historycznej; pracę doktorską napisał po łacinie pod kierunkiem o. prof. Ortiz de Urbina na temat: *Maria-Eva in traditione Antiochena, Alexandria et Palaestiniensi Raculo V* (Roma 1972). Było to po Soborze Watykańskim II; wtedy już pisanie prac naukowych po łacinie należało do rzadkości. Zapewne

wyjątkowe zdolności oraz inteligenckie pochodzenie sprawiły, że otrzymał propozycję pracy w Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego w Watykanie.

Rozpoczął ją w 1971 r. Było to wyjątkowe wyróżnienie dla Polaka, zważywszy, że kraj znajdował się za żelazną kurtyną. Na pewno to stanowisko miało znaczenie dla Kocioła w Polsce, a szczególnie dla Archidiecezji Warszawskiej. Praca w Kongregacji Watykańskiej stwarzała wprost nieograniczone możliwości kontaktów z najwybitniejszymi ludźmi z całego świata. Ks. dr Marek Starowieyski spotkał, a po części i współpracował z takimi osobistościami jak kard. Gabriel-Marie Garonne, kard. Joseph Schröffer, prof. Carlo Martini, prof. Giuseppe Lazzatti. Do Rzymu przybywali wybitni uczeni z Polski jak o. Mieczysław Albert Krąpiec, kard. Karol Wojtyła. Takich osobistości było znacznie więcej. Pobyt w Rzymie stwarzał możliwości podróżowania, czego prawie zupełnie nie było w Polsce. Ks. Prałat Starowieyski odwiedził, głównie w celach naukowych, takie kraje jak Hiszpania, Francja, Niemcy, Austria, Anglia, Holandia, Palestyna, Turcja, Tunezja, Grecja.

d) Powrót do Polski. Praca na tak prestiżowym stanowisku w Watykanie nie w pełni odpowiadała ks. Markowi Starowieyskiemu. Ku zdumieniu wielu osób, za zgodą kard. Stefana Wyszyńskiego, powrócił do Polski w 1974 r., aby oddać się wyłącznie pracy naukowej. Został znowu wykładowcą wspomnianego wyżej Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie oraz adiunktem, a potem docentem Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Szybko stał się znany w całej Polsce z powodu licznych publikacji, jakie się ukazywały jedna po drugiej. W roku 1985 uzyskał habilitację na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie i został profesorem Papieskiego Wydziału Teologicznego.

Pracując i mieszkając w Warszawie ks. dr hab. Marek Starowieyski prowadził wykłady z patrologii także w innych ośrodkach, jak Wyższe Seminarium Duchowne Księży Pallotynów w Ołtarzewie (1975-1994), Wyższe Seminarium Duchowne w Łowiczu (1994-1998), Wyższe Seminarium Duchowne w Siedlcach (1999-2000). W wielu seminariach duchownych w Polsce, diecezjalnych oraz zakonnych, ks. prof. Starowieyski prowadził rekolekcje dla kleryków lub miał wykłady jako zaproszony prelegent. W tym celu wyjeżdżał też na Ukrainę, np. do Wyższego Seminarium Duchownego w Gródku (Diecezja Kamieniec Podolski). W 1992 r. podjął pracę w Instytucie Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie pracuje do dziś (2017). W roku 1993 otrzymał tytuł profesora. W latach 1998-2016 prowadził wykłady z teologii patrystycznej w Rzymie: na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, w Instytucie Patrystycznym „Augustinianum”, w Istituto Orientale. Jego studentami byli głównie księża z wielu krajów, ale także siostry zakonne oraz osoby świeckie. To znacznie poszerza zakres działalności profesorskiej.

e) Działalność w periodykach i stowarzyszeniach naukowych. Ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski jest aktywnym członkiem wielu komisji, rad i stowarzyszeń naukowych, polskich i międzynarodowych. Wymieniamy najważniejsze: Komisja ds. Nauki Katolickiej przy Konferencji Episkopatu Polski, Rada Naukowa Episkopatu Polski, Sekcja Patrystyczna przy Komisji ds. Nauki Episkopatu Polski (był jej współzałożycielem), Komitet Nauk o Kulturze Antycznej i Komisja Bizantynologiczna PAN; delegat Polski w Association Internationale d'Études Patristiques (AIEP), Association pour l'Étude de la Littérature Apocryphe Chrétienne (AELAC), Comité Internationale de l'Histoire Ecclésiastique Comparée (CIHEC), Polskie Towarzystwo Filologiczne. Miał udział w redakcji periodyków i serii naukowych jak:

„Warszawskie Studia Teologiczne” (wyd. przez PWT w Warszawie), rocznik Association pour l'Étude de la Littérature Apocryphe Chrétienne (Paryż), „Apocrypha” (Paryż-Lozanna), „Scripta Theologica” (Pamplona), „Meander”.

Ks. Profesor Starowieyski jest powszechnie znany w Polsce jako Redaktor naczelny kilku serii wydawniczych. Są to: „Ojcowie Żywi”, „Znak”, „Źródła Monastyczne” (Tyniec), „Biblioteka Ojców Kościoła” i „Mała Biblioteka Ojców Kościoła”. Ks. Prof. Marek Starowieyski pozostawał w łączności i współpracował z zespołem profesorów redagujących serię „Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy” (PSP): ks. prof. Emilem Stanulą, ks. prof. Wincentym Myszorem, ks. dr. Kazimierzem Obryckim, dr. Stanisławem Kalinkowskim. Publikował artykuły oraz umieszczał różne materiały na temat studiów patrystycznych w Polsce w periodyku „Vox Patrum”, wielokrotnie wygłaszał referaty, najczęściej na zaproszenie ks. dr. hab. Stanisława Longosza i ks. prof. Mariusza Szrama, na spotkaniu członków Komisji Badań nad Antykiem Chrześcijańskim przy Towarzystwie Naukowym KUL.

Ks. prof. Starowieyski uczestniczył w pracach nad programem studiów w Seminariach Duchownych jako ekspert od patrologii; wielokrotnie występował w przed Konferencją Episkopatu Polski jako doradca w sprawach nauczania katolickiego. W tym kontekście powstały prace, takie jak: *Patrologia w seminariach polskich* (VoxP 6:1986, t. 11, 659-666), *Seminaria i co dalej?* („W drodze” 6:1991, nr 214, 90-94), *Łacina w wypowiedziach Stolicy Apostolskiej w ostatnim czterdziestoleciu* („Meander” 34:1979, 191-196), *Formacja kulturowa przyszłych kapłanów* (AK 112:1989, z. 81, 393-404), *Wykorzystanie pomocy naukowych w nauczaniu patrologii* (VoxP 9:1989, t. 16, 287-300), *Patrologia w Polsce* (AnCra 29:1997, 337-348). Książd Profesor brał udział w międzynarodowych spotkaniach dotyczących studiów patrystycznych w poszczególnych krajach. W tym kontekście powstało opracowanie: *L'enseignement de patrologie dans les séminaires polonais* („Bulletin Saint-Sulpice” 13:1987, 56-61). Z myślą głównie o klerykach i księżach powstała książka *Ojcowie Kościoła o kapłaństwie i kapłanach* (Kraków 2010). Zdarzało się, że ks. prof. Starowieyski bywał zapraszany przez Konferencję Episkopatu Polski do wygłoszenia prelekcji na temat studiów seminaryjnych i formacji kleryków.

e) Znawca i miłośnik książek. Ks. prof. Marek Starowieyski jest jedynym teologiem w Polsce, a może i na świecie, który urządził wielką prywatną bibliotekę patrystyczną. Obecnie (2017) liczy ona około 40 tys. tomów oraz około 60 serii periodyków naukowych. Gdy chodzi o książki, to są to głównie teksty źródłowe, czyli dzieła autorów starożytnych, a także liczne monografie i inne prace na tematy patrystyczne. Znajduje się ona w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie; jest dostępna dla wszystkich; korzystają z niej uczeni z całej Polski, a także z innych krajów, głównie z Ukrainy, Białorusi i Litwy. Książd Profesor od wielu lat jest w kontakcie z wieloma bibliotekami uniwersyteckimi w Europie; wiele książek otrzymał na zasadzie wymiany; tysiące książek zawoził do różnych bibliotek i tysiące książek przywoził do Warszawy. Prowadzi tę akcję do dziś (2017). W okresie PRL przywożenie książek zza granicy było bardzo utrudnione; w najlepszym przypadku istniało niebezpieczeństwo ich konfiskaty.

Korzyść z tego rodzaju działania jest podwójna: w bibliotece w Warszawie pojawiają się cenne pozycje naukowe, często takie, których nie ma w innych bibliotekach w Polsce, do bibliotek zagranicznych trafiają wartościowe książki autorów polskich, których zasadniczo nie ma w bibliotekach zagranicznych. Jest to zatem znakomita

prezentacja polskich osiągnięć naukowych. Nawet, jeśli ilość osób korzystających z dzieł pisanych po polsku jest niewielka, to są one wprowadzane do katalogów i wchodzi do światowego systemu bibliograficznego. Książ Professor dokonuje też zakupu cennych pozycji naukowych, szczególnie periodyków, na co musi zdobywać środki finansowe. Do partnerów w zakresie wymiany książek należą biblioteki akademickie w Rzymie, w Paryżu (Sorbona, Instytut Katolicki, École Normale Supérieure), a także w innych ośrodkach akademickich, np. w Belgii. Gdy Książ Professor posiada dublety cennych dzieł teologicznych, to przekazuje je do bibliotek różnych Wydziałów Teologicznych oraz do Seminariów Duchownych w Polsce oraz na Ukrainie. Biblioteka, o której mowa, jest dziełem, o którym ks. prof. Starowieyski może powiedzieć za Horacym: *exegi monumentum*, a trzeba mieć nadzieję, że okaże się ono *aere perennius*.

Po rozpadzie bloku wschodniego zaczęto organizować Ogólnopolskie Targi Książek Katolickich, zwane też Targami Wydawców Katolickich. W marcu 2017 odbył się XXIII tego rodzaju targ. Jest to wielka prezentacja książek o tematyce religijnej, historycznej, społecznej. W każdym tego rodzaju targu bierze udział od 150 do 200 wydawnictw. Wybitni uczeni prowadzą wtedy konferencje i podpisują własne książki. Zdaje się, że ks. prof. Starowieyski uczestniczył w każdym tego rodzaju spotkaniu wydawców z czytelnikami, często prowadził wykłady, a na pewno na każdym targu podpisywał swe książki, które – jak wiadomo – zawsze cieszyły się popularnością i ciągle jest na nie popyt. W Polsce, pomimo, że w porównaniu do okresu PRL nastąpił postęp w wielu dziedzinach, to marketing wydawnictw katolickich nie funkcjonuje należycie. Wiele jest takich pozycji, które zalegają magazyny, podczas, gdy nikt nie wie o ich istnieniu. Ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski do wielu lat apeluje o poprawę w tej dziedzinie.

f) Sympozja, kongresy, referaty. Sympozja i konferencje naukowe to zjawisko powszechne we wszystkich krajach. Tego rodzaju zjazdy były urządzane w Polsce w okresie PRL, ich liczba się powiększyła po rozpadzie bloku wschodniego. Ks. prof. Starowieyski brał udział zasadniczo we wszystkich ważniejszych sympoziach patrystycznych, chyba, że jakieś inne obowiązki w tym przeszkodziły, w tym na KUL, ATK, PWT w Warszawie i w Krakowie. Często występował jako prelegent, czasem przybywał w charakterze uczestnika. Z reguły przewodniczył przynajmniej jednej sesji; bardzo często zabierał głos w ramach dyskusji, czasem stawiając pytanie, a chyba częściej stosując metodę dopowiedzenia lub uzupełnienia. Był bardzo aktywny (i jest nadal) w Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Episkopatu Polski, która spotyka się każdego roku we wrześniu, każdym razem w innym miejscu, dawniej były to Seminarium Duchowne.

Liczne kontakty z wybitnymi osobistościami ułatwiały indywidualne wyjazdy badawcze do słynnych bibliotek i archiwów w takich krajach jak Francja, Belgia (głównie Biblioteka Bollandystów), a także Liban, gdzie – w bibliotekach uniwersyteckich i klasztornych – można dotrzeć do dzieł autorów orientalnych okresu wczesnochrześcijańskiego. Dzięki temu ks. prof. Starowieyski uzyskał dostęp do takich tekstów, które nie są dostępne w zwykłych bibliotekach akademickich, szczególnie w Polsce.

Ks. prof. Marek Starowieyski znajduje się na pierwszym miejscu w Polsce, gdy chodzi o udział w sympoziach zagranicznych w okresie PRL; były wtedy liczne bariery, które uniemożliwiały profesorom wyjazdy za granicę w celach naukowych. Książ Professor potrafił je pokonać dzięki swemu wykształceniu, kontaktom

z różnymi ośrodkami i dzięki biegłości w obcych językach. Przez to polska patrologia była godnie reprezentowana na międzynarodowych sympozjach i kongresach patrystycznych. Dodajmy, że kontakty polskiego naukowca z uczonymi światowej sławy nie są wolne od trudności, które wynikają z uprzedzeń w stosunku do Polaków w ogóle, a szczególnie do ludzi nauki. Można z góry założyć, że ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski, głównie w okresie PRL, mógł spotkać się z niezbyt przyjazną postawą niektórych profesorów.

Pośród sympozjów wyjątkowe miejsce zajmują Międzynarodowe Kongresy Patrystyczne w Oxfordzie organizowane co cztery lata od 1951 r. Ks. prof. Marek Starowieyski brał udział jako prelegent prawie we wszystkich (z wyjątkiem tych najwcześniejszych). Trwają one kilka dni i wygłasza się tam około 600 referatów, które później są publikowane (w „*Studia Patristica*”). O ile wiadomo, ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski wygłosił wiele, wydaje się, że ponad 400 różnego rodzaju prelekcji, referatów, wykładów gościnnych, konferencji naukowych, w Polsce i w innych krajach.

Owoce uczestnictwa w sympozjach zagranicznych była publikacja referatów w językach zachodnich, głównie francuskim i włoskim. To wszystko stwarzało okazję do nawiązywania konstruktywnych kontaktów z wielkimi wydawnictwami jak Sources Chrétiennes, Herder czy Brepols. Jako przykład wymieńmy tylko ponad 50 haseł do *Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, vol. 1-3, ed. A. di Bernardino, Casale Monferato 2006-2008.

2. Publikacje. Prac drukowanych ks. prof. Marka Starowieyskiego nie sposób ani wyliczyć, ani omówić. Na liście jest ok. 1000 tytułów. Samych książek jest ponad 50 (niektóre współautorskie). Są to monumentalne prace, takie jak *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, wydany wspólnie z Janem-Marią Szymusiakiem (Poznań 1971), dzieło powszechnie znane i używane przez wszystkich studiujących nauki kościelne. Za parę miesięcy ukaże się nowe wydanie tego słownika, poprawione i uzupełnione przez ks. prof. Starowieyskiego. Będzie tam też poszerzona bibliografia patrystyczna. W tym pionie sytuuje się *Słownik wczesnochrześcijańskiego Wschodu. Literatury – arabska, armeńska, etiopska, gruzińska, koptyjska, syryjska* (Warszawa 1999). Są też opracowania typu przekrojowego jak *Sobory Kościoła niepodzielonego* (Tarnów 1994 oraz Kraków 2016) czy *Literatura Grecji starożytnej* (Warszawa 1996), wydana wspólnie z Jerzym Łanowskim. Do tej dziedziny zalicza się *Słownik pisarzy antycznych* (Warszawa 1982), opracowany razem z Anną Świderkówną (ks. M. Starowieyski opracował 34 autorów chrześcijańskich). Podobną pracą jest *Encyklopedii kultury bizantyńskiej* (red. O. Jurewicz, Warszawa 2002), w której Ksiądz Profesor opracował 45 haseł.

By lepiej dostrzec wartość publikacji ks. prof. Marka Starowieyskiego, dobrze będzie podzielić je na grupy.

a) Prace edytorskie i translatorskie. Ks. prof. Marek Starowieyski na jednej z sesji patrystycznych powiedział, że prawdziwy teolog nie przystępuje do pisania książki tylko po to, aby mieć jedną publikację więcej, lecz przede wszystkim patrzy, jakie są potrzeby w określonej dziedzinie, a dopiero potem wychodzi im naprzeciw według swych możliwości. Być może jeszcze przed wyjazdem do Rzymu ks. prof. Starowieyski zauważył, że o ile Kościół w Polsce, pomimo presji komunistycznej, utrzymuje się dość dobrze siłą wiary przekazywanej w rodzinach, to ma braki w dziedzinie studiów teologicznych, a szczególnie, gdy chodzi o patrologię. Ilość dzieł Ojców Kościoła

dość dostępnych w języku polskim była po II wojnie niewielka, zapewne nie wszystkie Seminaria Duchowne posiadały te dzieła, które zostały przetłumaczone na przykład w serii POK oraz w Wydawnictwie PAX. Braki w tej dziedzinie były spowodowane nie tyle zaniedbaniem ze strony profesorów w poprzednim okresie, ile raczej tym, że studenci do Soboru Watykańskiego II korzystali głównie z podręczników łacińskich, gdzie znajdowały się krótkie cytaty z Ojców Kościoła jako *argumentum patristicum*, obok *argumentum biblicum*, a profesorowie sięgali do wydań oryginalnych, greckich i łacińskich. Tak było i w innych krajach, z tym, że na Zachodzie już przed II wojną, a szczególnie po jej zakończeniu, przystąpiono do tłumaczenia na języki nowożytne oraz do nowych wydań krytycznych wraz z tłumaczeniem i komentarzem. Widać to najlepiej na przykładzie serii Sources Chrétiennes we Francji.

Ks. prof. Marek Starowieyski z entuzjazmem wszedł na taki właśnie teren w Polsce. Już w roku 1972 pojawiły się pierwsze tłumaczenia, niewielkiej objętości, co prawda, z uwagi na ograniczenia wydawnicze. Dziełem, które wywarło wpływ na wszystkich, jak się wydaje, kleryków i na wielu kapłanów była seria Ojcowie Żywi, w niej zbiór *Karmię was, czym sam żyję. Ojcowie komentują ewangelie niedzielne*: Rok A (1978), Rok B (1999), Rok C (2000). Ta seria szybko została zauważona w Rzymie i przetłumaczona na język włoski (1980). Wymienione komentarze patrystyczne do czytań biblijnych, chętnie używane przez księży, doczekały się kilku wydań: czwarte wydanie zostało zrealizowane w latach 2015-2016. Na pewno pojawią się następne.

Entuzjastyczne przyjęcie tego dzieła stało się zachętą do wydawania innych. We wspomnianej serii ukazał się tomy: *Księga starców* (1983), *Ojcowie Kościoła prowadzą przez święta roku kościelnego* (1984), potem *Apoftegmaty Ojców pustyni* (1986, PSP), *Eucharystia pierwszych chrześcijan* (1987), *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich* (1988); *Męczennicy* (1990), prezentacja Apostołów w oparciu o najstarsze teksty pod tytułem *Dwunastu* (1995), pierwsze w Polsce wydanie najstarszych opisów pielgrzymek do Izraela pt. *Do Ziemi Świętej* (1996).

Nowością w Polsce była wydana przez Wydawnictwo Znak pod redakcją ks. prof. Marka Starowieyskiego seria trzech tomów prezentujących poezję. Jest ona zatytułowana *Muza chrześcijańska*: t. 1: *Poezja armeńska, syryjska, etiopska* (1985); t. 2: *Poezja łacińska starożytna i średniowieczna* (1992); t. 3: *Poezja grecka od II do XV wieku* (1995). Niektóre utwory Ksiądz Profesor przetłumaczył sam, a do tłumaczenia innych potrafił zaangażować ponad 100 osób! Trudno sobie wyobrazić, ile to przedsięwzięcie wymagało konsultacji i troski, aby każdy wykonał swą pracę na czas. Drugie wydanie tejże serii zostało zrealizowane w latach 2007-2014.

W działalności edytorskiej i translatorskiej ks. prof. Marka Starowieyskiego da się wyróżnić trzy grupy publikacji.

Pierwsza to te dzieła, które wydawały się przydatne, jak np. *Katechezy chrześcijańskie* Jana Chryzostoma: Homilie 1-8 (Lublin 1993); Homilie 9-12 (Lublin 1994), czy *Droga Krzyżowa z Ojcami Kościoła* (Częstochowa 1995), *Dialog o kapłaństwie* Jana Chryzostoma (1992), *Księga Reguły pasterskiej* Grzegorza Wielkiego i cały szereg innych.

Druga grupa to dzieła monastyczne. Bardzo przydatna okazała praca: *Starożytne reguły zakonne*, PSP 26 (1981). Niezwykle cenna jest seria *Źródła Monastyczne*, realizowana jest ona w Tyńcu, a jej inicjatorem i redaktorem jest ks. prof. Starowieyski; w tej serii od 1993 r. wydano ok. 70 tomów; seria jest kontynuowana przy współpracy z wybitnymi patrologami i filologami polskimi. Tam ukazują się w tłumaczeniu dzieła

autorów starożytnych, reguły zakonne, różne pouczenia dla mnichów, ale też cenne monografie, tłumaczone z języków współczesnych, jak: O.V. Desprez, *Początki monastycyzmu*, tłum. J. Dembska, t. 1-2, ŻM 21-22, Tyniec 1999, czy C. Stewart, *Kasjan mnich*, tłum. T. Lubowiecka, ŻM 34, Tyniec 2004. Trudno by było określić, ile na podstawie serii ŻM powstało w Polsce prac magisterskich i doktorskich. Wiadomo, że korzystają z niej też studenci na Ukrainie, którym łatwiej jest czytać po polsku niż w jakimś języku zachodnim.

Trzecia grupa publikacji edytorskich to apokryfy. Wiadomo, że były to dzieła zwalczane przez Ojców Kościoła jako heretyckie, a po zakończeniu epoki patrystycznej lekceważono je jako legendy naiwne i ludowe. Przetrwały one jednak w różnych papirosach i kodeksach. W Polsce, poza okresem renesansu, mało się nimi interesowano lub nie zajmowano się nimi zupełnie. Ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski postanowił nie tylko przybliżyć czytelnikom w Polsce dzieła patrystyczne, ale także te dziwne utwory. Sprawa była wszakże trudna z uwagi na brak tychże tekstów w bibliotekach w Polsce, a także z uwagi na ich język; profesjonalny klasyk radzi sobie z pismami po grecku i po łacinie, ale duża część apokryfów zachowała się w językach orientalnych, takich jak koptyjski, ormiański, gruziński, syryjski czy arabski. Dobrze, że niektóre spośród apokryfów przetłumaczono na języki nowożytne jak angielski, francuski czy włoski.

Od roku 1972 zaczęły się ukazywać pierwsze przekłady apokryfów dokonane przez ks. prof. Starowieyskiego. Oto niektóre: *Odejście błogosławionej Dziewicy* (TP 34:1972) *Zwiastowanie* (TP 12:1973), *Narodziny Maryi* (TP 50:1975). Monumentalnym dziełem jest praca *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1-2, wydana na KUL (1986); potem pojawiły się inne wydania tego dzieła oraz tom 3 (Kraków 2001). Do tej dziedziny należy książka *Barwny świat apokryfów* (Poznań 1998¹; 2016²) oraz liczne opracowania naukowe, po polsku i w innych językach, na przykład: *Apokryficzna korespondencja króla Abgara z Chrystusem* (STV 15:1977, z. 2, 177-200), *Les apocryphes dans la tragédie Christus Patiens* („Apocrypha” 5:1994, 269-288), *Les éléments apologétiques dans les apocryphes* (w: *Les apologistes chrétiens et la culture grecque*, éd. B. Pouderon – J. Doré, Théologie Historique 105, Paris 1998, 187-197), *Legenda Jakuba Większego* (WST 8:1995/1996, 39-96). Jest też wiele innych artykułów i referatów na ten temat. Podsumowaniem pracy w zakresie apokryfów jest kolekcja 17 tomów: *Biblia Tysiąclecia. Suplement. Apokryfy Nowego Testamentu*, red. M. Starowieyski, Warszawa 2008. Są to:

- Ewangelie I: Nieznane słowa Chrystusa
- Ewangelie II: Spisy Apostołów i Ewangelistów
- Ewangelie III: Ewangelie dzieciństwa
- Ewangelie IV: św. Józef, św. Jan Chrzciciel, Odejście Maryi, Ewangelia Piotra
- Ewangelie V: Ewangelie o Męce i Zmartwychwstaniu
- Dzieje Apostolskie: św. Piotr, św. Marek
- Dzieje Apostolskie: św. Paweł, św. Barnaba
- Dzieje Apostolskie: św. Andrzej, św. Jakub
- Dzieje Apostolskie: św. Jan Apostoł, św. Jakub Młodszy
- Dzieje Apostolskie: św. Filip
- Dzieje Apostolskie: św. Tomasz
- Dzieje Apostolskie: św. Tomasz
- Dzieje Apostolskie: św. Bartłomiej, św. Maciej

- Dzieje Apostolskie: Judasz, św. Akwila, św. Lukasz
- Listy apokryficzne
- Apokalipsy gnostyckie i Starego Testamentu
- Apokalipsy Nowego Testamentu

Dzięki tego rodzaju publikacjom ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski wprowadził do piśmiennictwa polskiego cenne pisma apokryficzne, stając się najwybitniejszym specjalistą w tej dziedzinie w Polsce i wchodząc do kręgu największych badaczy apokryfów na świecie.

b) Bibliografie. Oddzielne zagadnienie w twórczości ks. prof. Starowieyskiego stanowią bibliografie. Wymienimy najbardziej znane: *Bibliografia chrześcijańskiej literatury łacińskiej* (w: J.W. Fontaine, *Chrześcijańska literatura patrystyczna, rys historyczny*, Tarnów 1997, 203-242), *Bibliografia mariologii patrystycznej wschodniej* („Częstochowskie Studia Teologiczne” 6:1978, 94-104) oraz *Bibliografia mariologii patrystycznej zachodniej* („Częstochowskie Studia Teologiczne” 7:1979, 191-196), *Bibliografia Egeriana* („Augustinianum” 19:1979, 175-318). Dodajmy, że wykazy bibliograficzne znajdują się w wielu pozycjach książkowych.

c) Artykuły naukowe. Ograniczmy się tu stwierdzenia, że artykułów opublikowanych jest ponad 300, a dotyczą one różnych zagadnień. Są one owocem wnikliwych badań naukowych, często przybliżają zagadnienia nieznanne na gruncie polskim. Jako przykład wymienimy tylko niektóre: *Maryja w Kościele starożytnym* (w: *Matka Jezusa wśród pielgrzymującego Kościoła*, red. J.S. Gajek – K. Pek, Warszawa 1993, 219-223) czy *Kobieta w starożytności chrześcijańskiej* (w: *Kobieta w kulturze średniowiecznej Europy*, red. A. Gąsiorowski, Poznań 1999, 23-39). Przydatny w kontaktach ekumenicznych jest artykuł: *Stosunki papieża Grzegorza Wielkiego z Kościołami Wschodu* (TPatr 2:2005, 33-46). Czasem Ksiądz Profesor publikował artykuły w obcym języku w periodykach polskich, na przykład: *L'espérance chez les Pères Apostoliques* (VoxP 7:1987, t. 12-13, 371-381), *Les „De viris illustribus” comme sources pour l'histoire de la littérature chrétienne ancienne* („Pomoerium” 1:1994, 127-138).

Wiele jest artykułów publikowanych w periodykach zagranicznych, w języku włoskim, francuskim, hiszpańskim, a także angielskim. Wymienimy tylko kilka: *La figura di Giuda nella letteratura apocrifica* („Angelicum” 84:2007, 265-275); *Les éléments autobiographiques dans la littérature chrétienne ancienne* (StPatr 40:2006, 289-307); *La penitencia en los apotegmas de los Padres del Desierto* (w: *Reconciliación y Penitencia: V Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, ed. dirigida por J. Sancho [et al.], Navarra, 1983, 283-291). Ksiądz Profesor ma współudział w wydaniu książki *Literatura patristica* (ed. A. di Bernardino – G. Fedalto – M. Simonetti, Milano 2007). Są też rozdziały w pracach zbiorowych, na przykład: *La plus ancienne description d'une mariophonie par Grégoire de Nyse* (w: *Studien zu Gregor von Nyssa and der christliche Spätantike*, hrsg. H.R. Drobner – C. Klock, Leiden 1990, 245-253). Inny przykład: *Omiletica mariana palestiniense nel secolo V* (w: *La mariologia nelle catechesi dei Padri*, vol. 2, Roma 1990, 117-128). Do tej grupy należy praca: *Eucaristia dei primi cristiani* (w: *Redemptionis Sacramentum. L'Eucaristia, azione di Cristo e della Chiesa*, ed. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, Siena 2006, 33-46). Takich publikacji jest znacznie więcej.

Są też artykuły w tomach jubileuszowych ku czci wybitnych profesorów z różnych krajów, na przykład: *L'autobiographie dans l'antiquité chrétienne* (w: *Chartae*

charitatis. Études patristiques et d'antiquité tardive en hommage à Yves-Marie Duval, éd. B. Gain – P. Jay – G. Nauroy, Paris 2004, 37-54); *L'épisode Quo vadis?* (w: *Philomathestatos. Studien in Greek and Byzantine Texts presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday*, ed. B. Janssens – B. Roosen – P. van Deum, Leuven 2004, 591-601); *Alcune osservazioni sulla struttura degli atti degli apostoli apocrifi* (w: *Aegyptus Christiana. Mélanges d'hagiographie égyptienne et orientale dédiés à la mémoire du P. Paul Devos*, Bollandiste, cur. U. Zanetti – E. Lucchesi, Cahiers d'Orientalisme 25, Genève 2004, 19-28).

To powoduje, że chociaż Ksiądz Profesor pracuje zgodnie z przyjętym założeniem dla Polski, to jest powszechnie znany w kręgach naukowych za granicą, a nazwisko „Starowieyski” pojawia się bardzo często w światowych systemach bibliograficznych, które poprzednio nie uwzględniały prac pisanych w języku polskim. Obecnie sytuacja się poprawia. Warto dodać, że Ksiądz Profesor od wielu lat zabiega o to, aby polskie publikacje umieszczano w bibliografiach międzynarodowych.

3. Znawca i propagator kultury. Z pracą ściśle badawczą i edytorską idzie u ks. Prof. Starowieyskiego w parze zainteresowanie kulturą w szerokim tego słowa znaczenia. Ksiądz Profesor zdumiewa otoczenie znajomością literatury światowej (poezji i prozy). Prowadził na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego wykłady z cyklu: „Elementy biblijne w kulturze europejskiej”. Owocem tych wykładów jest kilka tomów. Znana jest książka: *Tradycje biblijne. Biblia w kulturze europejskiej* (Kraków 2015, ss. 519). Do tego nurtu należy też książka: *Z drugiej strony Biblii. Antologia noweli biblijnej* (Poznań 2016).

Dziełem Księdza Profesora jest prezentacja utworów libańskiego (chrześcijańskiego) pisarza. Tytuł książki: *Khalil Gibran i jego Prorok* (Kraków 2016). Jest tam obszerny wstęp (ss. 9-53) oraz wybór poezji Gibrana w tłumaczeniu Księdza Profesora. W dziedzinie kultury chrześcijańskiej można umieścić książkę pod tytułem *Ksiądz* (Kraków 2012); jest to zapewne próba zneutralizowania medialnych ataków na księży, jakiej jesteśmy świadkami w ostatnich czasach, kiedy to w sposób propagandowy wykorzystuje się rzeczywiste czy domniemane błędy niektórych duchownych. Często Ksiądz Profesor podejmował współpracę z innymi autorami jako inspirator, konsultor językowy, autor wstępu; do tego typu działalności można zaliczyć książkę: J. Karaczewska, *Wyposażenie świątyni katolickiej Niepokalanego Poczęcia NPM w Puri (Indie)* (Pieniężno 1989). Zdarzało się, że Ksiądz Profesor dokonywał przekładu prac autorów współczesnych, na przykład: P.P. Verbraeken, *Panorama patrystyczna* (Warszawa 1990).

Do działalności o charakterze patriotycznym i kulturowym należy zaliczyć liczne wycieczki z klerykami. Ksiądz Profesor je organizuje od ponad 50 lat. Mają one charakter rekreacyjny, chyba bardziej wychowawczy, a przede wszystkim dają możliwość poznania polskiego dziedzictwa w zakresie architektury, rzeźby i malarstwa. W ten sposób Ksiądz Profesor, zapewne jak żaden z profesorów Polsce, zapoznał kleryków z dosłownie tysiącami różnego rodzaju zamków, pałaców, wielkich i znakomitych, ale też lokalnych, rozsianych po małych miejscowościach całego kraju. Będąc znawcą sztuki potrafi ukazać ich wartość artystyczną, ich związek z nurtami sztuki światowej, głównie europejskiej, a także podkreślić ich oryginalność. Pośrednio była to okazja (i jest) od zasygnalizowania sztucznie przemilczanej prawdy o tym, że polskie ziemiaństwo, chociaż nie zawsze posiadało stopnie akademickie, było

naturalnym odbiorcą sztuki, jej propagatorem i konserwatorem. Zjawisko typowe w Polsce: w biednych i odległych od miast wioskach spotyka się znakomite kościoły, z barokowym czy neoklasycystycznym wystrojem, ufundowane przez miejscową rodzinę ziemiańską, co często zaznaczone jest poprzez kamienne czy metalowe tablice.

To dzięki ludziom z tej sfery do jednej ze wsi na Podlasiu (Kosowa Lackiego) przywędrował słynny obraz El Greco „Ekstaza św. Franciszka” z 1575 r., a w jednym z wiejskich kościołów Diecezji Siedleckiej (Pruszyń) znalazły się organy zbudowane w Berlinie przez mistrza Joachima Wagnera (1690-1749). Oba zabytki zostały odrestaurowane, należycie zabezpieczone i są dostępne dla zwiedzających. W tym kontekście można zrozumieć znane zawołanie szlachty: „Rzeczpospolita to my”, ale ono właśnie wyjaśnia, dlaczego władze niemieckie grabiły dzieła sztuki jako „niemożliwe, by były one słowiańskie”, a władze sowieckie starały się niszczyć cenne obiekty i ośmieszać je jako „pańskie zbytki”. O stosunku okupantów do polskiej kultury pisze m.in. Zofia Kossak w książce *Pożoga*. Niektóre wrażenia z takich cennych wycieczek organizowanych przez Księdza Profesora Starowieyskiego z klerykami zostały opublikowane, na przykład w serii „Wakacyjne wędrówki”, głównie w „Gościu Niedzielnym”.

4. Wychowawca i nauczyciel. Zwykle dydaktyka nie zajmuje zbyt dużo miejsca w biografiach wielkich uczonych, gdyż traktuje się ją jako coś normalnego. Należy wszakże wspomnieć, że ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski podjął pracę w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie w 1965 r. Jest profesorem tegoż Seminarium do dziś (2017). To jest 52 lata pracy dydaktycznej i wychowawczej! Jest rzeczą oczywistą, że zdecydowana większość księży Archidiecezji Warszawskiej i Łowickiej to uczniowie ks. prof. Starowieyskiego. Do tego trzeba dodać kleryków z różnych zakonów, którzy studiowali w Seminarium Warszawskim (tak jest obecnie). Daje to tysiące wychowanków. Nie da się zliczyć, ani ilości wykładów, ani egzaminów, ani godzin poświęconych na konsultacje. Ksiądz Profesor poprowadził jako promotor cztery doktoraty i kilkadziesiąt prac magisterskich. Wykonał kilkanaście recenzji prac doktorskich i habilitacyjnych przygotowanych na różnych uniwersytetach polskich. Ksiądz Profesor jest autorem wielu recenzji prac naukowych, omówień i sprawozdań z sympozjów; publikował je w periodykach takich jak „Collectanea Theologica”, „Vox Patrum”, czy „Warszawskie Studia Teologiczne”.

Nie da się wprost zmierzyć wpływu wybitnego Profesora w dziedzinie pogłębiania wiary, duchowości kapłańskiej oraz wszystkiego, co dotyczy formacji kapłańskiej. Obejmując to wszystko myślą można tylko powiedzieć, że było to działanie ad *maiozem Dei gloriām* i dodać: *Deo gratias*.

5. Popularyzacja antyku chrześcijańskiego. Rzadko się zdarza, aby naukowiec o światowej renomie znajdował czas na działalność popularną. Ks. prof. Marek Starowieyski wracając do Polski z bogatym doświadczeniem zdobytym na Zachodzie, rozumiał, że nawet najbardziej cenne i wnikliwie badania naukowe wymagają nośnika, inaczej jest ryzyko, że największe „misteria” zawarte w ściśle akademickich tomach pozostaną nieznanne szerszym kręgom. Ośrodki światowe prowadzą marketing, aby sprzedać swój towar. Profesor teologii ma świadomość, że pracuje dla Kościoła, dla umocnienie zwykłych ludzi w wierze i w przywiązaniu do Kościoła. Na pewno liczne artykuły popularne zachęciły wielu do sięgnięcia po opracowania bardziej specjalistyczne.

Dlatego ks. prof. Starowieyski od początku swej działalności naukowej starał się przybliżać treści patrystyczne szerokim rzeszom czytelników poprzez artykuły popularne. Publikował je w tych tygodnikach, miesięcznikach, czy kwartalnikach, jakie istniały i oczywiście tych, które prezentowały odpowiedni poziom i profil. Były to m.in.: „Tygodnik Powszechny”, „Przewodnik Katolicki”, „Niedziela”, „Gość Niedzielny”, „Przegląd Katolicki”, „Znak”, „W drodze”, „Ateneum Kapłańskie”, „Aspekty”. Wybrane zagadnienia ze starożytności opublikowane są w serii „Pielgrzym” wydawanej we Włocławku. Jest tam ponad 100 różnych zagadnień. Ogółem ks. prof. Starowieyski jest autorem kilku setek artykułów popularnych. Wiele osób czytało tzw. „Ramki patrystyczne” umieszczane w „Tygodniku Powszechnym”; były to podstawowe wiadomości o wybitnych postaciach głównie z okresu patrystycznego. Takie publikacje były cenne z tego względu, że tego rodzaju informacji nie było wówczas w zwykłych encyklopediach czy powszechnie dostępnych leksykonach.

Do działalności popularyzatorskiej należą liczne wywiady dla radia, telewizji, dla różnych periodyków; okazją do ich nagrania były albo sympozja lub kongresy, albo jakieś zagadnienia szeroko dyskutowane w Polsce. Bardzo trudno określić, nawet w przybliżeniu, ile ich było. Łatwiejsze do ujęcia są audycje telewizyjne i radiowe na tematy patrystyczne. Najwięcej jest audycji radiowych: w Sekcji polskiej Radia Watykańskiego, w Polskim Radiu, w rozgłośniach katolickich w Polsce. Ilość tego rodzaju wystąpień sięga ponad 400. Wiele konferencji Księdza Profesora można znaleźć w Internecie.

Zasługi Księdza Profesora Starowieyskiego, powszechnie znane w Polsce i poza jej granicami, zostały nagrodzone wcześniej. W roku 2006 Ksiądz Profesor otrzymał Jubileuszowy tom „Vox Patrum” (26:2006, t. 49). Jest tam zarys dorobku Dostojnego Jubilata i wybór najważniejszych publikacji. W 2007 Ksiądz Profesor otrzymał Główną Nagrodę Wielkiego Feniksa Wydawców Katolickich. Otrzymał też nagrodę im. Włodzimierza Pietrzaka, przyznaną osobom prezentującym postawę patriotyczną i chrześcijańską za działalność naukową, artystyczną i literacką**. Otrzymał też Ksiądz Profesor nagrodę Kurii Śląskiej w Katowicach.

Jest rzeczą całkowicie pewną, że Czcigodny Ksiądz Prałat Profesor Doktor Habilitowany Marek Starowieyski w pełni zasługuje na tytuł *doctor honoris causa*. Wydaje się, że wszyscy intelektualisci w Polsce i ludzie kultury przyjęli wiadomość o decyzji Władz Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie ze zrozumieniem i radością. Od kilkunastu lat w gronie teologów oczekiwano na to właśnie wyróżnienie dla ks. prof. Starowieyskiego; można się spodziewać, że za tym odznaczeniem pójdą jeszcze inne. Możliwe, że nadanie tytułu *doctor honoris causa* przyczyni się do przetłumaczenia niektórych dzieł Księdza Profesora na języki obce.

Znając energię i zapał do pracy Dostojnego Laureata można spodziewać się, że wyda jeszcze wiele dzieł naukowych oraz prac popularyzujących zagadnienia związane ze starożytnością oraz duchowością chrześcijańską.

ks. Józef Grzywaczewski – Warszawa, UKSW

** Tę nagrodę otrzymali m.in.: Roman Brandstaetter, Antoni Gołubiew, Zofia Kossak-Szczucka, Krzysztof Penderecki, prof. Włodzimierz Fijałkowski, abp Ignacy Tokarczuk, abp Kazimierz Majdański, bp Bogdan Bejze, ks. Jan Twardowski.

11. BIBLIA W TŁUMACZENIACH (V Międzynarodowa Konferencja Biblijna, Ostrów Wielkopolski, 14-15 V 2018)

V Międzynarodowa Konferencja Biblijna, która tradycyjnie już odbyła się w ostrowskim Centrum Badań nad Historią i Kulturą Żydów z Południowej Wielkopolski (ul. Raszkowska 21), w poniedziałek i wtorek (14 i 15 maja 2018), zbiegła się z małym jubileuszem: 5-lecia istnienia tego zamiejscowego ośrodka naukowego Uniwersytetu Wrocławskiego. Centrum, zwane też „Forum Synagoga”, podlega Wydziałowi Filologicznemu UW, a ściślej Instytutowi Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych, którego dyrektorem jest dr hab. Gościwit Malinowski (prof. UW). W ramach tego instytutu działa z kolei Pracownia Starożytnego Bliskiego Wschodu i Tradycji Biblijnej kierowana przez dr. Krzysztofa Morte, który pełni jednocześnie funkcję dyrektora ośrodka w Ostrowie Wielkopolskim.

W związku z rzeczoną jubileuszem pierwsza część konferencji (poniedziałek, 14 maja, godz. 10:00-12:00) była *de facto* uroczystością upamiętniającą owe pięć lat działalności ostrowskiego centrum. Obchody rocznicowe zainaugurował Chór Mieszany „Con Forza” Zespołu Szkół Muzycznych im. Krzysztofa Komedy-Trzcńskiego w Ostrowie Wielkopolskim, pod dyrekcją Janusza Lipińskiego. Chór wykonał słynny hymn średniowieczny ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa *Gaude Mater Polonia*. Następnie głos zabrała Beata M. Klimek, Prezydent Ostrowa Wielkopolskiego, i prof. dr hab. Adam Jezierski, Rektor UW. Kolejnym punktem programu były przemówienia gości oraz wykład ks. prof. dr hab. Jana Klinkowskiego (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu) – *Symbol Gehenny w tradycji biblijnej i jego tłumaczenie*. Po wykładzie zaprezentowano kolejny tom poświęcony lokalnej społeczności żydowskiej, opracowany w ramach działalności statutowej Centrum, po czym zaproszeni goście i uczestnicy konferencji udali się na okolicznościowy obiad.

*

Właściwe obrady pierwszego dnia konferencji rozpoczęły się o godzinie 13:00 i trwały do 19:00. Zostały one podzielone na cztery „bloki referatowe”. W ramach pierwszego bloku (13:00-14:30) wygłoszono cztery prelekcje: 1) prof. dr Philip H. Towner (Nida Institute for Biblical Scholarship, Filadelfia, USA): *Bible Translation Considered from the Other Side: Process or Product?* («*In Defense of Lost Causes*»); 2) prof. dr Creighton Marlowe (Evangelische Theologische Faculteit, Leuven-Heverlee, Belgia): *Where is the «Spirit» in the Old Testament?*; 3) dr Jerome A. Lund (Accordance Bible Software, Kviteseid, Norwegia): *Translation Features of the Peshitta Epistle of James*; 4) ks. mgr lic. Mateusz Targoński (Pontificio Istituto Biblico, Rzym, Włochy): *Numbers 25 in the Septuagint and Its Influence on Ancient Exegesis: Between Inculturation and Creativity*. Domknięciem powyższych wystąpień była krótka, lecz bardzo żywa dyskusja (14:30-14:40).

Drugą serię referatów (14:40-16:00), obejmującą także cztery prelekcje, zainaugurował mgr Aleksandr Farutin (Uniwersytet Warszawski), który podjął temat *A corrupted text or a backward translation from Syriac? Some observations on the Hebrew text of Sirach 51:13-30 in the manuscript MS B from the Cairo Geniza*. Po nim miał zabrać głos mgr Maciej Dąbrowski (PWT we Wrocławiu) i przybliżyć słuchaczom kwestię *Bible Quotations and References in Translations of Byzantine Liturgy into Modern Languages*. Jednak rzeczony *exposé* nie doszło do skutku z powodu nieobec-

ności referenta. Następnie głos zabrał mgr Gianluca Olcese (Università degli Studi di Genova, Genua, Włochy), którego tytuł wystąpienia brzmiał: *Illum oportet crescere. Me autem minui (Gv 3,30), il solstizio nella tradizione neotestamentaria*. Ostatnią prelegentką w tym segmencie konferencji była mgr Tatiana Bachniak (Uniwersytet Opolski), która podjęła temat: *Die Regel der Übersetzung nach Hieronymus in Theorie und Praxis*. Następnie miała miejsce dyskusja i przerwa na kawę (16:00-16:20).

Cztery krótkie wykłady złożyły się także na trzeci segment pierwszego dnia konferencji (16:20-17:40): 1) dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL: *Ślady akrostychu imienia Adam w literaturze greckiej okresu hellenistycznego i rzymskiego*; 2) ks. dr hab. Janusz Królikowski, prof. UPJPII (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Teologiczny w Tarnowie): *Veritas hebraica św. Hieronima i aktualność zagadnienia*; 3) mgr Łukasz Krzyszczuk (UWr): *«Veniet desideratus cunctis gentibus» (Ag 2,7). Perspektywa chrystologiczna w Wulgacie*; 4) dr Agata Rybińska (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie): *«Cene urene» Jakuba ben Iechaka Aszkenazego i tłumaczenia jego Biblii dla kobiet (od XVI po XX i XXI wiek)*. Krótka dyskusja (17:40-17:50) zakończyła tę część sesji popołudniowej.

Ostatni, czwarty blok referatów (17:50-18:50), składał się z trzech wystąpień. Autorem pierwszego był ks. dr Daniel Dzikiewicz, wykładowca Wileńskiego Seminarium Duchownego im. św. Józefa (Litwa). Przedmiotem jego rozważań był *Wpływ perykopy Mk 16, 9-20 na znaczenie rzeczownika ἀρχή w Mk 1, 1*. Następnie dr hab. Michael Abdalla (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) w duecie z dr. hab. inż. Mirosławem Ruckim (Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej w Poznaniu) przedstawili wyniki swych dociekań filologicznych określonych tytułem *Okrycie namiotem na górze Tabor (Mt 17, 4-5)*. Ostatnim mówcą był tego dnia (po raz drugi) dr hab. inż. M. Rucki, który podjął temat: *Kamień, o który wszyscy się potykają (Mt 16, 23)*. Segment ten zamknęła także krótka dyskusja (18:50-19:00).

Miłym epilogiem pierwszego dnia obrad była uroczysta kolacja w hotelu „Borowianka” (ul. Limanowskiego 134), gdzie mieszkała większość uczestników tego spotkania.

*

Drugi dzień konferencji (wtorek, 15 maja 2018) składał się również z czterech sekcji tematycznych. Pierwsza z nich rozpoczęła się już o godz. 8:30 (trwała do 9:50), a zainicjował ją dr hab. Lubomir Hampl (prof. Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej), który przybliżył słuchaczom problem: *Aspekty onomastyczne skoncentrowane wokół antroponimów w starotestamentowej Księdze Hioba – analiza na materiale czeskich i polskich przekładów biblijnych*. Po nim głos zabrała dr Anna Rambiert-Kwaśniewska (PWT we Wrocławiu), która zreferowała temat: *Kłopoty tłumaczy LXX z hebrajskim słownictwem tekstylnym*. Trzecim mówcą był dr Stanisław Ciupka (ATH w Bielsku Białej), omawiający *Podstawowe zagadnienia egzegezy szkoły antiocheńskiej*. Pierwszy segment zamknął referat ks. prof. dr hab. Norberta Widoka (UO) – *Wyjaśnienia terminologiczne w «Katechezie wstępnej» Cyryla Jerozolimskiego*. Podsumowaniem tej części przedpołudniowych obrad była dyskusja i przerwa na kawę (9:50-10:10).

Drugi segment (10:10-11:30) zainicjował ks. prof. dr hab. Krzysztof Bardski (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) referatem zatytułowanym: *Alternatywny Przekład Ewangelii – specyfika, szanse i zagrożenia*. Kolejnym

mówcą był o. dr Leszek Balkiewicz OFM, który wystąpił pod auspicjami Stowarzyszenia Biblistów Polskich, a na co dzień pracuje jako duszpasterz w Dieburgu (Niemcy). Jego wystąpienie nosiło tytuł: *Prezentacja nowego tłumaczenia tzw. «Ujednoliconego» wydania Biblii*. Po nim głos zabrała dr Krystyna Kern (UWr), analizująca temat: *Tłumaczenie Biblii w dokumentach Kościoła Katolickiego*. Powyższą serię zamknął ks. dr Adam Dynak, wicerektor Międzydiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego im. św. Tomasza z Akwinu w Pińsku (Białoruś). Odnosił się on do *Osobliwości najnowszych przekładów Pisma Świętego na język białoruski, na przykładzie «Kazania na Górze» (Mt 5-7)*. Po referatach tradycyjnie już miała miejsce dyskusja (11:30-11:40).

Przedostatni blok (11:40-13:00) rozpoczął się wykładem o. dr hab. Waldemara Linke CP (UKSW): *Szaty Jezusa w J 19, 23-24. Wypełnienie Pisma czy midrasz chrystologiczny?*. Jako drugi wystąpił dr Piotr Goniszewski z Uniwersytetu Szczecińskiego z tematem: *Targumiczny charakter hebrajskiej Ewangelii wg św. Mateusza (ShemTob)*. Po nim dr hab. Grzegorz Kubski (prof. UAM) przeanalizował kwestię: *Wyraz relacji personalnych w niektórych nowszych polskich przekładach «Listu do Filemona» – informatywność i symboliczność*. Na koniec zaś mgr Justyna Białobrzeska (PWT we Wrocławiu) przybliżyła słuchaczom *Nadanie prymatu św. Piotrowi według niderlandzkiej Statenbijbel*. Również i tutaj nie zabrakło merytorycznej dyskusji podsumowującej (13:00-13:10).

Na ostatnią sekcję (13:10-14:10) drugiego dnia ostrowskiego spotkania złożyły się trzy wystąpienia następujących autorów: 1) ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski (UKSW): *«Gdy Bóg przemówił po grecku»*. *Geneza i natura Septuaginty*; 2) dr K. Morta (UWr): *Fauna biblijna w przekładzie na język polski Septuaginty. Wybrane przykłady*; 3) dr Magdalena Józwiak (UWr): *Żona Hioba w Biblii Hebrajskiej i Septuagincie*. Po rzeczonych prelekcjach odbyła się dyskusja oraz podsumowanie i oficjalne zamknięcie dwudniowych obrad.

*

W sumie w konferencji wzięło oficjalnie udział 30 osób, reprezentujących bądź konkretne ośrodki naukowe, bądź też będących tzw. badaczami niezależnymi. Afiliację zagraniczną posiadało 8 osób: o. dr L. Balkiewicz OFM, ks. dr A. Dynak, ks. dr D. Dzikiewicz, dr J.A. Lund, prof. dr C. Marlowe, mgr G. Olcese, ks. mgr lic. M. Targoński, prof. dr Ph.H. Towner. Z kolei 3 obcokrajowców posiadało polskie afiliacje: dr hab. M. Abdalla, mgr A. Farutin, dr hab. L. Hampl. Jeśli chodzi o polskie uczelnie akademickie to najliczniej był reprezentowany UWr (4 osoby: dr M. Józwiak, dr K. Kern, mgr Ł. Krzyszczuk, dr K. Morta). Po trzy osoby reprezentowały: PWT we Wrocławiu (mgr J. Białobrzeska, mgr M. Dąbrowski, dr A. Rambiert-Kwaśniewska) i UKSW (ks. prof. dr hab. W. Chrostowski, ks. prof. dr hab. K. Bardski, o. dr hab. W. Linke CP). Z kolei dwie osoby przybyły z: ATH w Bielsku-Białej (dr S. Ciupka, dr hab. L. Hampl, prof. ATH), UAM (dr hab. M. Abdalla, dr hab. G. Kubski, prof. UAM) oraz z UO (mgr T. Bachniak, ks. prof. dr hab. N. Widok). Natomiast pojedynczy przedstawiciele reprezentowali następujące środowiska: KUL (dr hab. P. Kochanek, prof. KUL), UMCS (dr A. Rybińska), UPJPII w Krakowie / WT w Tarnowie (ks. dr hab. J. Królikowski, prof. UPJPII), US (dr P. Goniszewski), UW (mgr A. Farutin), WSD TCh w Poznaniu (dr hab. inż. M. Rucki).

Wśród 30 uczestników było 3 profesorów tytularnych (= 10,000%), 9 profesorów doktorów i doktorów habilitowanych (= 30,000%), 11 doktorów (= 36,666%)

i 7 magistrów (= 23,333%). Innymi słowy tzw. pracownicy samodzielni stanowili 40% składu prelegentów, zaś tzw. młodszy pracownicy naukowcy dostarczyli 60% mówców. W gronie 30 wykładowców znalazło się 6 kobiet (mgr T. Bachniak: UO, mgr J. Białobrzaska: PWT we Wrocławiu, dr M. Józwiak: UW, dr K. Kern: UW, dr A. Rambiert-Kwaśniewska: PWT we Wrocławiu, dr A. Rybińska: UMCS), co stanowiło 20,000% ogólnej liczby uczestników ostrowskiego spotkania.

Niewątpliwie organizowane przez Uniwersytet Wrocławski konferencje biblijne w Ostrowie Wielkopolskim są bardzo cenną inicjatywą, która integruje badaczy świeckich i duchownych. V Międzynarodowa Konferencja Biblijna „Biblia w tłumaczeniach” potwierdziła tylko tę tezę. Słowa uznania i podziękowania należą się organizatorom zarówno za wysiłek włożony w przygotowania tego spotkania, jak i za atmosferę jaka panowała w trakcie jego trwania. Pośrednim zaś efektem ich wysiłku jest również i to, że Ostrów Wielkopolski zaczyna funkcjonować na „naukowej mapie” Polski, za co władze miasta mają prawo być wdzięczne kierownikowi Pracowni Starożytnego Bliskiego Wschodu i Tradycji Biblijnej, dr Krzysztofowi Morcie, oraz jego współpracownikom – w szczególności dr Magdalenie Józwiak, pełniącej funkcję sekretarza ostrowskich Konferencji Biblijnych.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

12. MYŚL TEOLOGICZNA ŚW. MARKA EREMITY (V W.) (Warszawa, UKSW, 20 VI 2018)

W środę 20 czerwca 2018 r., w studio radiowym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (ul. Dewajtis 5), odbyła się międzynarodowa audiokonferencja patrystyczna pt. *Myśl teologiczna św. Marka Eremity (V w.)*. Audiokonferencja ta została zorganizowana przez znajdującą się w Instytucie Teologii Systematycznej na Wydziale Teologicznym UKSW Katedrę Teologii Patrystycznej, którą kieruje wybitny znawca starożytnego monastycyzmu prof. dr hab. Leon Nieścior OMI.

Idąc za duchem czasu Organizatorzy udostępnili opcję uczestniczenia w telekonferencji przez internet: <http://radio.uksw.edu.pl/>. Ci, którzy chcieli zabrać głos w dyskusji mieli taką możliwość po wcześniejszym zgłoszeniu drogą e-mailową (patrologia@uksw.edu.pl).

W sumie podczas konferencji można było wysłuchać sześciu prelekcji, które zostały wygłoszone przez dwoje badaczy antyku reprezentujących zagraniczne ośrodki naukowe oraz czterech patrologów z Polski. Z zagranicy w telekonferencji wzięli udział: P. Emilie Escure-Delpeuch – doktorantka i asystentka z Faculté de Théologie et de Sciences des Religions na Uniwersytecie w Lozannie oraz ks. dr Waczesław Patrin – dziekan Wydziału Teologicznego na Carycyńskim Uniwersytecie Prawosławnym św. Sergiusza z Radoneża w Wołgogradzie. Natomiast z Polski prelekcje wygłosili: ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski – Kierownik Zakładu Teologii Patrystycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ks. dr Wojciech Kamczyk – adiunkt w Katedrze Teologii Patrystycznej i Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ks. prof. UKSW dr hab. Józef Grzywaczewski – profesor nadzwyczajny w Katedrze Teologii Patrystycznej UKSW w Warszawie, oraz wspomniany już prof. dr hab. Leon Nieścior OMI z UKSW w Warszawie.

Otwarcia konferencji i powitania gości dokonał prodziekan Wydziału Teologicznego UKSW – ks. prof. dr hab. Jarosław Róžański. Po słowie Księdza Dziekana rozpoczęła się pierwsza część telekonferencji, w czasie której wystąpiło dwoje uczonych. Jako pierwsza głos zabrała Emilie Escure-Delpeuch, która po francusku wygłosiła wykład zatytułowany: *Nauka Marka Eremity o modlitwie* (godz. 14.05-14.35). Po tym wystąpieniu ks. prof. J. Grzywaczewski przedstawił polskojęzyczne streszczenie referatu, a po streszczeniu miała miejsce dyskusja prowadzona w języku francuskim i polskim, w której wzięli udział: ks. prof. B. Czyżewski – zadając jedno pytanie i ks. prof. J. Grzywaczewski, który zadał dwa pytania – jedno we własnym imieniu, a drugie w imieniu jednego z uczestników telekonferencji. Jako drugi głos zabrał ks. dr Waczesław Patrin, który w języku rosyjskim wygłosił wykład zatytułowany: *Aretologia Marka Eremity* (godz. 15.00-15.30). Również po tej prelekcji zostało przedstawione polskojęzyczne streszczenie, które przygotował ks. prof. L. Nieścior, a następnie – podobnie jak po poprzednim referacie – miała miejsce dyskusja, również prowadzona w języku francuskim i polskim. W dyskusji wzięli udział: ks. prof. B. Czyżewski, mgr Mateusz Filipowski OCD i ks. prof. J. Grzywaczewski. Po wspomnianych dwóch referatach miała miejsce krótka przerwa (godz. 16.00-16.10).

W drugiej części telekonferencji prelekcje wygłosili dwaj przedstawiciele polskich ośrodków naukowych: ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski: *Wolność i łaska w nauce Marka Eremity* (godz. 16.10-16.30) i ks. dr Wojciech Kamczyk: *Implikacje moralne i duchowe chrztu wg Marka Eremity* (godz. 16.30-16.50). Po tych prelekcjach miała miejsce dyskusja (godz. 16.50-17.10), w której głos zabrali: dr hab. Mirosław Mejzner SAC, Daria Styczyńska i M. Filipowski OCD.

W czasie trzeciej, ostatniej części telekonferencji referaty wygłosili dwaj pracownicy Katedry Teologii Patrystycznej UKSW: ks. prof. UKSW dr hab. Józef Grzywaczewski: *Eklezjologia w kontekście ascezy wg Marka Eremity* (godz. 17.10-17.30) i prof. dr hab. Leon Nieścior OMI: *Namiętności i walka z nimi wg Marka Eremity* (godz. 17.30-17.50). Również po tych prelekcjach miała miejsce dyskusja (godz. 17.50-18.10), w której wzięli udział ks. dr hab. M. Mejzner i ks. W. Kamczyk. Zaś po dyskusji Organizatorzy – ks. dr hab. Mirosław Mejzner i o. prof. Leon Nieścior – dokonali podsumowania telekonferencji i złożyli podziękowania wszystkim jej uczestnikom.

Warto dodać, że całą konferencję prowadził i moderował dr hab. Mirosław Mejzner SAC, który czynił to z wielką swadą. Na podkreślenie zasługuje, iż pierwszą część telekonferencji, w której występowali naukowcy z zagranicy, prowadził w języku francuskim, jednocześnie swobodnie tłumacząc pytania kierowane do prelegentów i ich odpowiedzi.

Archiwalne nagranie zostało udostępnione na stronie internetowej katedry (<http://www.patrologia.uksw.edu.pl>). Można też bezpośrednio je odnaleźć pod adresem: <https://app.box.com/s/hkwf8iy9lnyndmzgyysya3fm6gb0vhucz>.

Wydaje się, że pomysł zorganizowania przez Katedrę Teologii Patrystycznej UKSW już drugiej telekonferencji patrystycznej był trafiony, gdyż w obecnej sytuacji wielu naukowców narzeka na brak czasu, by brać czynny lub bierny udział w różnych konferencjach odbywających się nieraz w dość odległych ośrodkach naukowych. Z jednej strony wygospodarowanie na udział w konferencji nieraz kilku dni oraz trud podróży i związane z tym koszty są wystarczającymi argumentami za unikaniem udziału w sympozjach. Z drugiej jednak strony obowiązujący od jakiegoś czasu

system punktowania „działalności naukowej” zachęca do aktywnej obecności na konferencjach, zwłaszcza międzynarodowych, a telekonferencje stwarzają taką właśnie możliwość. Jednak mimo tak wielu zalet telekonferencji nic nie zastąpi osobistych spotkań i wymiany myśli w kuluarach tradycyjnych sympozjów.

ks. Piotr Szczur – Lublin, KUL

13. FOENUS HOC FECIT. W KRĘGU BADAŃ PROFESORA STANISŁAWA MROZKA (Gdańsk, UG, 25-26 VI 2018)

Konferencja gdańska została zorganizowana dla uczczenia pamięci zmarłego 29 stycznia 2009 r. prof. dr hab. Stanisława Mrozka, który przez wiele lat kierował Zakładem Historii Starożytnej w Instytucie Historii na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego. Inicjatorem tego spotkania był aktualny kierownik rzeczzonego Zakładu dr hab. Ireneusz Milewski, prof. UG. Zaprosił on do Gdańska 24 prelegentów z 18 ośrodków naukowych, głównie zagranicznych. W szczegółach statystyka ta przedstawia się następująco: wśród przybyłych prym wiedli Niemcy. Z tego bowiem kraju przybyło aż 10-ciu badaczy, reprezentujących 9 uniwersytetów. Oto one w kolejności alfabetycznej: 1. Carl von Ossietzky Universität Oldenburg – prof. dr hab. Michael Sommer; 2. Freie Universität Berlin – prof. dr hab. Alexander Demandt; 3. Fridrich-Schiller-Universität Jena – dr Peter Kritzinger; 4. Ludwig-Maximilians-Universität München – dr Alexander Free; 5. Rheinische Fridrich-Wilhelms-Universität Bonn – prof. dr hab. Winfrid Schmitz i prof. dr hab. Konrad Vössing; 6. Universität Bremen – prof. dr hab. Hans Kloft; 7. Universität des Saarlandes in Saarbrücken – prof. dr hab. Heinrich Schlange-Schöningen; 8. Universität Kassel – dr Kerstin Groß-Krüpe; 9. Universität Regensburg – prof. dr hab. Peter Herz.

Z Austrii przybyło 3 badaczy z 2 ośrodków akademickich: 1. Universität Salzburg – prof. dr hab. Monika Frass; 2. Universität Wien – prof. dr hab. Wolfgang Hahn i mgr Mareike Tonisch. Italię reprezentowało 2 badaczy z Università degli Studi di Udine (dr Stefano Magnani i dr Lorenzo Passera). Z kolei przedstawicielem słynnej paryskiej École Normale Supérieure był prof. dr hab. Georges Depeyrot. Natomiast z węgierskiego Uniwersytetu w Debreczynie (Debreceni Egyetem) przyjechał do Gdańska dr Levente Takács. W sumie więc przybyło na konferencję 17 badaczy z 5 krajów europejskich, którzy reprezentowali 14 uniwersytetów.

Jeśli chodzi o polskich starożytników to do Gdańska przyjechali przedstawiciele trzech uniwersytetów: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL); Uniwersytetu Jagiellońskiego (dr hab. Marek Hermann) i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (dr Karol Kłodziński). Natomiast Uniwersytet Gdański reprezentowała czwórka historyków starożytnych: dr hab. I. Milewski, prof. UG; mgr Aleksandra Sienkiewicz-Sydatk; dr hab. Jacek Wiewiorowski, prof. UG oraz mgr Maciej Wojcieszak. W sumie więc było to 7 osób z 4 uniwersytetów.

*

Miejscem obrad był gmach Wydziału Historycznego przy ul. Wita Stwosza 55. Konferencja rozpoczęła się w poniedziałek (25 czerwca). Plenarna sesja poranna

(9:00-11:00), której przewodniczył dr hab. I. Milewski, prof. UG, składała się zarówno z części oficjalnej, jak i z trzech referatów naukowych. W ramach części oficjalnej przybyłych powitał Prorektor ds. Nauki i Współpracy z Zagranicą, prof. dr hab. Piotr Stepnowski (9:00-9:10). Następnie głos zabrał emerytowany kierownik Zakładu Historii Starożytnej UG, prof. dr hab. Jan Iluk (9:10-9:30), który w angielskojęzycznym *exposé* pod tytułem *Professor Stanisław Mrozek – Historian of the Roman World* przybliżył zebranym postać i dokonania prof. S. Mrozka. Bezpośrednio po tym wystąpieniu ogłoszono trzy referaty naukowe: 1. prof. W. Schmitz (Bonn), *Freie Lohnarbeit in der griechischen und römischen Antike* (9:30-10:00); 2. mgr A. Sienkiewicz-Syldatk (Gdańsk), *Ptolemaic Coins. Their Circulation, Religious Symbolism and Dynastic Depiction* (10:00-10:30); 3. dr L. Takács (Debreczyn), *Conquest, Economy and Land Surveying. A Case Study of Suessa Aurunca* (10:30-11:00). Po każdym wykładzie miała miejsce bardzo krótka dyskusja, dzięki czemu przewodniczący sesji był w stanie utrzymać przewidzianą w programie konferencji dyscyplinę czasową. Swego rodzaju chwilą wytchnienia oraz okazją do indywidualnej wymiany poglądów była przerwa na kawę (11:00-11:30).

Następnie przystąpiono do tzw. plenarnej sesji południowej (11:30-13:00), której przewodniczył prof. M. Sommer (Oldenburg). Złożyły się na nią również trzy wystąpienia: 1. prof. H. Kloft (Bremen), *Wirtschaftsordnung und Schuldenschnitt. Bemerkungen zu Cicero als homo oeconomicus* (11:30-12:00); 2. dr hab. M. Hermann (Kraków), *Ciceros Beweisführung aus der Wahrscheinlichkeit im Geldstreit zwischen Schauspieler Quintus Roscius und Fannius Cherea* (12:00-12:30); 3. prof. M. Frass (Salzburg), *Cupiditas. Formen von Habgier in den Kaiserviten Suetons* (12:30-13:00). Każdy wykład domykała krótka dyskusja. Po wykładzie prof. M. Frass miała miejsce przerwa obiadowa (13:00-14:30).

Po obiedzie rozpoczęła się trzecia tego dnia sesja plenarna (14:30-16:00). Jej przewodniczącym był prof. H. Schlange-Schöningen (Saarbrücken). Również i tutaj przedstawiono trzy referaty: 1. prof. K. Vössing (Bonn), *Die Gefahren einer sog. Schulstiftung (Plinius, epist. 4.13)* (14:30-15:00); 2. prof. A. Demandt (Berlin), *Die Sozialpolitik Marc Aurels* (15:00-15:30); 3. prof. P. Herz (Ratybona), *Das Vermögen eines römischen Kaisers* (15:30-16:00). Ponieważ po każdym z tych referatów miała miejsce bardzo ożywiona dyskusja, stąd organizatorzy byli zmuszeni skrócić przerwę kawową, którą pierwotnie zapanowali między godziną 16:00 a 16:30.

Pierwszy dzień konferencji zamykały dwie paralelne popołudniowe sesje tematyczne (16:30-18:00). Pierwszej z nich przewodniczył dr hab. P. Kochanek (Lublin), natomiast drugiej prof. M. Frass (Salzburg). W ramach obu sesji ogłoszono po trzy referaty. Na pierwszą złożyły się następujące wystąpienia: 1. mgr M. Tonisch (Wiedeń), *Lite, es dupundi. Lite, immo es aeris assis. Preise, Löhne und Werte in der epigraphischen Evidenz* (16:30-17:00); dr S. Magnani (Udine), *Contributing to the Municipal Finances after the Death. An Overview Concerning Northern Italy during the Roman Time* (17:00-17:30); 3. dr K. Kłodziński (Toruń), *A Collegial Activity of the Central Financial Administration (the procurator a rationibus and the procurator summarum rationum) in the 2nd Century AD?* (17:30-18:00). Z kolei w ramach drugiej sesji tematycznej prelegentami byli następujący badacze: 1. dr K. Droß-Krüpe (Kassel), *Sportwetten und ein Fall von Wettbetrug im römischen Ägypten* (16:30-17:00); 2. dr A. Free (Monachium), „...damit wir in unserer Gegend bleiben und nicht in die Fremde müssen”. *Bemerkungen zur wirtschaftlichen Entwicklung von*

Hermupolis Magna und Antinoopolis im 2. und 3. Jh. n. Chr. (17:00-17:30); 3. prof. W. Hahn (Wiedeń), *Metrologische Betrachtungen zu den diocletianischen Münzreformen* (17:30-18:00). Zgodnie z przyjętą wcześniej zasadą po każdej prelekcji miała miejsce krótka dyskusja. Ostatnim punktem programu pierwszego dnia gdańskiego spotkania był bankiet, który rozpoczął się ok. godz. 18:30, dając uczestnikom szansę na indywidualną wymianę poglądów.

*

Drugi dzień obrad, czyli wtorek (26 czerwca), składał się z dwóch równoległych porannych sesji tematycznych (9:00-10:30) oraz południowej sesji plenarnej (11:00-12:30), po której miała miejsce przerwa obiadowa (12:40-13:40), a następnie organizatorzy zaplanowali wycieczkę uczestników konferencji do Malborka (14:00-20:30).

Pierwszej sesji tematycznej przewodniczył dr L. Takács (Debreczyn), a prelegentami byli kolejno: 1. dr P. Kritzinger (Jena), *Roms Außenhandel. Administrative Aufgaben und Mechanismen der Außengrenzen* (9:00-9:30); 2. prof. M. Sommer (Oldenburg), *Gateway Tadmur. The Beginnings of Palmyra as a Trading Hub between East and West* (9:30-10:00); 3. prof. G. Depeyrot (Paryż), *Roman Coin Finds in Ukraine and Moldavia* (10:00-10:30). Z kolei drugiej ze wspomnianych wyżej równoległych sesji tematycznych przewodniczył dr S. Magnani (Udine), zaś mówcami byli: 1. mgr M. Wojcieszak (Gdańsk), *Perit mundus. Political and Economical Consequences of Alaric's Invasions of Italy according to Augustine of Hippo* (9:00-9:30); 2. prof. H. Schlange-Schöningen (Saarbrücken), *Geldnot im Kloster von Bethlehem. Hieronymus als Ökonom* (9:30-10:00); 3. dr hab. I. Milewski (Gdańsk), *Löhne und Preise in den frühbyzantinischen hagiographischen Texten. Überlegungen zur Glaubwürdigkeit einer Quellengruppe* (10:00-10:30). Po każdym *exposé* odbyła się krótka dyskusja, a następnie przerwa na kawę (10:30-11:00).

Ostatnim naukowym segmentem konferencji była południowa sesja plenarna, którą moderował prof. G. Depeyrot (Paryż). Swe referaty domykane tradycyjnie dyskusjami przedstawiło tutaj trzech badaczy: 1. Dr hab. J. Wiewiorowski (Gdańsk), *Coins of Notitia Dignitatum* (11:00-11:30); 2. dr hab. P. Kochanek (Lublin), *Leuchtturm von Alexandria auf antiken Münzen und auf Vignetten der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Karten* (11:30-12:00); 3. dr L. Passera (Udine), *The Currency of the Barbarians between Continuity and Innovation. The Example of the Longobards* (12:00-12:30). Dzięki przestrzeganiu dyscypliny czasowej zdołano utrzymać się w przewidzianych planem konferencji ramach chronologicznych.

Na zakończenie głos zabrał organizator spotkania, dr hab. I. Milewski, który dokonał podsumowania konferencji (12:30-12:40).

*

Spośród 24 referatów konferencyjnych 15 (= 62,500%) zostało wygłoszonych po niemiecku, natomiast pozostałe 9 (= 37,500%) w języku angielskim. Z kolei, jak już wyżej wspomniano, na 24 prelegentów aż 10-ciu przybyło z Niemiec (= 41,666%), 7 (= 29,166%) reprezentowało uniwersytety polskie, 3 (= 12,500%) referentów przybyło z Austrii, 2 (= 8,333%) z Włoch, 1 osoba (= 4,166%) przyjechała z Francji oraz 1 badacz (= 4,166%) reprezentował Węgry. Jeśli chodzi o tzw. hierarchię akademicką to 14 osób (= 58,333%) posiadało bądź tytuł naukowy profesora, bądź stopień naukowy doktora habilitowanego. Z kolei 7-miu (= 29,166%) uczestników konferencji legitymowało się stopniem doktora. Natomiast 3 osoby (= 12,500%) były doktorantami ze stopniem zawodowym magistra. Można zatem powiedzieć, że do Gdańska

zjechali w większości już dobrze uformowani i dojrzały pracownicy naukowcy, których wystąpienia były odbiciem aktualnie prowadzonych przez nich badań. Świadczy to także o bardzo poważnym potraktowaniu gdańskiej konferencji szczególnie przez wykładowców pracujących w zagranicznych ośrodkach uniwersyteckich. Podkreśla to również rangę kontaktów naukowych, jakie posiada Zakład Historii Starożytnej Uniwersytetu Gdańskiego, które to kontakty przez lata rozwijał owocnie zarówno prof. dr hab. J. Iluk, jak i jego następcy, dr hab. I. Milewski, prof. UG.

Gospodarzom należą się słowa uznania za trud włożony w przygotowanie gdańskiego spotkania oraz za sprawną jego organizację, a swego rodzaju naddatek serca stanowiła miła atmosfera jaką stworzyli.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

